

Význam arktické oblasti v mezinárodních vztazích pro zájmy ČR

Vědecký projekt Ministerstva zahraničních věcí
ČR, RM 03/02/10

Zkrácená verze studie

**Tereza Hořejšová, Bohumír Janský, Vendula Vlková
Hingarová, Jan Šír
31.12.2010**

Úvod

Arktida se rozprostírá na území o rozloze asi třiceti milionů kilometrů čtverečních, což odpovídá asi jedné pětině celkové zemské pevniny. Mezi arktické státy v užším slova smyslu řadíme zejména tzv. arktickou pětku, tedy USA, Kanadu, Rusko, Dánsko (skrz Grónsko) a Norsko (skrz Špicberky). Pobřeží těchto států přímo zasahuje do Severního ledového oceánu (SLO), kde se nachází největší část kontinentálního šelfu, o jehož rozdělení pod jurisdikci jednotlivých pobřežních států se v současnosti vedou intenzivní jednání, a místy i spory. Za arktické státy bývají ovšem považovány také Švédsko, Finsko a Island, byť pobřeží těchto států není omýváno vodami SLO, vzhledem k tomu, že část jejich území sahá do oblasti severně od polárního kruhu. Zmiňovaných osm států tvoří od poloviny 90. let rovněž coby stálí členové jádro tzv. Arktické rady (AR)¹, představující ke dnešnímu dni patrně nejvýznamnější mezinárodní fórum sdružující státy arktického regionu.

Arktida byla až do nedávné doby na periferii zájmu mezinárodního společenství. V průběhu studené války, v důsledku závodů ve zbrojení, se sice poprvé naplno projevila strategická poloha Arktidy, nicméně zájem o tento region pramenil spíše z jeho umístění na mapě. Studená válka arktický region rozdělila na dva nepřátelené tábory – téměř polovinu regionu měl pod kontrolou Sovětský svaz, zatímco na druhé straně stálo NATO. Pozici mimo dva velmocenské tábory zaujímal pak neutrální Finsko a Švédsko. Arktická oblast tak měla zásadní význam pro rovnováhu sil, nicméně málokdo věnoval pozornost tématům specifickým právě pro Arktidu. Už vůbec přitom nebyla Arktida vnímána jako svébytný region s vlastní politickou agendou. (*Young, 2000, s. 3*)

Konec studené války a zejména pak nástup globálního oteplování přinesly nové geopolitické vnímání regionu. Tání ledu v okrajových mořích i centrálních oblastech SLO dramaticky proměnilo tento dříve statický geografický region a s tím i jeho strategický význam. Naleziště ropy, plynu a nejrůznějších minerálů, nová loviště ryb i doposud nevyužitelné transoceánské plavební trasy, dříve uvězněné pod silnou vrstvou ledu, se postupně stávají čím dál tím dostupnějšími a mají potenciál stát se zdrojem značných finančních zisků.

Severovýchodní a severozápadní průchod mají pro řadu států skutečně klíčový význam. Spojují totiž Atlantský a Tichý oceán. V minulosti byly tyto průchody v důsledku ledové pokrývky přetrvávající po většinu roku jen omezeně splavné, ale v souvislosti s globálním oteplováním se situace prokazatelně mění. Tento vývoj v sobě skrývá ohromný potenciál pro intenzivní mezinárodní výměnu – radikálně se totiž snižují vzdálenosti na transoceánských trasách pro komerční dopravu. Vedle mezistátních sporů o status otevírajících se námořních prostranství jsou relevantní i obavy o dopady rostoucí intenzity mezinárodní plavby na životní prostředí, jakož i nejasnosti ohledně organizace případných

¹ Arktická rada (*Arctic Council*) představuje hlavní mezinárodní fórum pro otázky vládnutí v Arktidě. Byla založena v roce 1996 na základě Ottawské deklarace jako nástupce Arktické strategie ochrany životního prostředí (*Arctic Environmental Protection Strategy*) s cílem podporovat spolupráci, koordinaci a interakci mezi arktickými státy na poli udržitelného rozvoje a ochrany životního prostředí. Členy je osm států zastoupených v regionu, jakož i pět organizací zastupujících původní arktické národy se statusem stálých členů. V Arktické radě rovněž působí pozorovatelé z řad států nezastoupených v regionu, jakož i mezivládní, meziparlamentní a nevládní organizace. Územní nároky arktických států Rada neřeší. Efektivita Arktické rady má řadu nedostatků – mezi základní patří chybějící organizační kapacita, absence zdrojů a nemožnost přijmout opatření závazná pro všechny členy – plní funkci poradního orgánu pro arktické státy. Dlužno dodat, že AR vznikla na základě deklarace (nikoli mezinárodní smlouvy), což značí nízkou míru odhodlání jejich členů i pojetí AR jako oblasti měkkého práva. (*Koivurova, 2008b, s. 148*) I přes zmíněné nedostatky je potenciál této organizace značný.

záchranných akcí. Dá se rovněž očekávat, že koridory budou stát v čele pozornosti individuů a skupin s nekalými úmysly, ať už pašeráků, či nelegálních migrantů popř. teroristů. Fakt, že region je mnohem dostupnější, v sobě nese rovněž obrovský potenciál pro rozvoj cestovního ruchu, nicméně současně to znamená i řadu rizik.

Zmenšující se ledová pokrývka a technologický rozvoj otevírají přístup k rozsáhlým nalezištím ropy a plynu – odhaduje se, že v Arktidě se skrývá pětina veškerých světových nalezišť ropy a zemního plynu. Vedle ropy a zemního plynu jsou lákavá i ložiska různých minerálů, rozšířená loviště ryb, ale i třeba zásoby dřeva. Experti odhadují, že zásoby uhlí pouze na Aljašce činí celých 10 % světových zásob tohoto fosilního paliva. V Arktickém oceánu se dále skrývají významná naleziště chromu, kobaltu, mědi, zlata, železa, olova, magnezia, manganu, niklu, platiny, stříbra, cínu, titanu, wolframu a zinku a také diamantů.

Globální oteplování s sebou nese dvě hlavní výzvy. První výzvou je, jak zastavit či alespoň zpomalit tento proces. Druhou výzvou pak zůstává, jak se přizpůsobit následkům – pozitivním i negativním – tohoto procesu. Klimatické změny mají dramatický dopad na životní prostředí v Arktidě. Environmentální obavy jsou znásobeny nejen nejasným právním rámcem vládnutí, ale i posunem vnímání Arktidy ve směru otevírajících se možností komerčního využití regionu. Bohatá naleziště strategických surovin jsou pro zájmy většiny aktérů v regionu určující. Neurovnané teritoriální spory a často křížící se nároky arktických států na rozšíření vnějších hranic kontinentálního šelfu s sebou přinášejí nové bezpečnostní hrozby a obavy z militarizace regionu, byť státy, jež k němu mají nejbližší, patří do kategorie vyspělých a v environmentální oblasti zpravidla velmi uvědomělých zemí.

Arktida se tak za současných okolností stává přístupnější pro vzrůstající počet aktérů, jejichž zájmy jsou velmi různorodého charakteru. I nearktické státy jako Čína, Japonsko a Jižní Korea, jsouce si vědomy si strategických příležitostí, usilují o posílení přítomnosti v regionu. Zapojení těchto aktérů do boje o Arktidu může působit dodatečně tenze.

Kromě státních aktérů se o region ve vzrůstající míře zajímá i Evropská unie. Tři z osmi arktických států jsou členy EU. Další dva arktické státy pak s EU úzce spolupracují v rámci Evropského hospodářského prostoru (EHP). Evropské státy tedy představují více než polovinu členů AR. Sedm z osmi nearktických států, jež mají při AR status pozorovatele, je rovněž členem EU. Kanada, USA a Rusko jsou dlouhodobými či perspektivními strategickými partnery Unie. EU sama v minulosti neúspěšně žádala AR o přiznání statusu pozorovatele. Tato žádost jasně ilustrovala hluboký zájem Unie o vývoj v arktické oblasti. Ten se projevuje i v kompaktnějším náhledu Bruselu na arktickou problematiku, jakož i v počínajících úvahách o nutnosti utváření společné arktické politiky EU.

Problematiku Arktidy výraznou měrou komplikuje nejasný právní status mořských prostranství. Na rozdíl od Antarktidy se nejedná o mezinárodní prostor. Arktida spadá pod mořské právo (zdůrazňujeme, že se nejedná o kontinent, nýbrž o zamrzlou část oceánu), jež se prolíná s celou řadou dalších mezinárodních instrumentů – odvětvových, bilaterálních i multilaterálních. Neurčitost právního rámce, spojená s nejasným vymezením kompetencí (např. při organizaci pátracích a záchranných operací), oživuje úvahy o vypracování zvláštní úmluvy pro Arktidu. Jak vyplývá z následujícího textu, politická vůle k přijetí podobné úpravy je ovšem minimální, a proto je třeba počítat spíše se zachováním současného právního rámce.

Největší zájmy zúčastněných zemí jsou spojeny s přírodním bohatstvím Arktidy. Vzhledem k neshodám o přístup k územím s prokázaným či tušeným nerostným bohatstvím je nutno ve scénářích vývoje počítat i s možností pokračující militarizace arktického regionu. Zjednodušeně řečeno připadají pro vývoj v Arktidě v úvahu dva základní scénáře: prvním je cesta spolupráce, druhým pak cesta konfliktu. Arktidu lze považovat za určitý test schopnosti mezinárodní komunity čelit novým výzvám, jež s sebou přináší 21. století.

Česká republika není arktickým státem, a tedy pochopitelně nemá v Arktidě bezprostřední národní zájmy. Nepřímo se české zahraniční politiky vývoj v Arktidě ovšem dotýká. Na půdě řady mezinárodních fór a organizací, včetně EU, se bude od ČR očekávat koherentní stanovisko k Arktidě.

Geografická a klimatická situace v arktickém regionu

V regionu Arktidy se nejvýrazněji uplatňuje změna klimatu na Zemi se všemi důsledky, které postupný nárůst teplot vzduchu doprovázejí. Nejvýraznější dopad těchto změn je pozorován ve zmenšování rozsahu ledové pokrývky SLO v letním období a tloušťky víceletého ledu v centrální oblasti oceánu. Další výrazné změny postihují druhý největší kontinentální ledovec na Zemi, který pokrývá ostrov Grónsko. Tento úbytek plochy i objemu je výrazně větší než u Antarktického ledovce. Důsledky změny klimatu jsou patrné i na souši, kde dochází k rychlému tání dlouhodobě zmrzlé půdy (permafrostu), doprovázenému uvolňováním metanhydrátu, který je vedle oxidu uhličitého důležitým činitelem skleníkového efektu atmosféry.

Všechny uvedené faktory změněného přírodního prostředí v Arktidě otevřou v blízké budoucnosti nové možnosti pro námořní dopravu a umožní lepší přístup ke zdrojům nerostných surovin v příbřežních oblastech SLO. Snaha o kontrolu nad novými zdroji surovin a námořními trasami bude zdrojem politického napětí a bude vyžadovat důsledné uplatňování mezinárodního mořského práva.

Nárůst teplot v Arktidě způsobuje rychlé tání ledovců a mořského ledu. Roztávání dlouhodobě zmrzlé půdy (permafrostu) zasahuje do stále větších hloubek a postihuje stále rozsáhlejší regiony severní Eurasie a Severní Ameriky. Tyto procesy jsou v posledních letech mnohem intenzivnější, než vědci původně očekávali.

Průměrné roční teploty vzduchu v Arktidě rostly v posledních dvou až třech dekádách dvojnásobně ve srovnání s globálním průměrným růstem teplot. Toto „arktické zesílení“ trendu globálního oteplování je převážně výsledkem redukce odrazivosti zemského a oceánského povrchu v souvislosti s úbytkem mořského ledu, ledovců a sněhové pokrývky na souši arktických pevnin. Rok 2007 byl přitom nejteplejším rokem při sledování od 50. let 20. století.

V souvislosti s rychlým úbytkem mořského ledu dochází v současné době k *oteplování povrchových vod oceánu*, protože úbytek ledové pokrývky umožňuje větší pohlcování tepla od dopadajícího slunečního záření. V roce 2007 byly povrchové vody v oblastech bez ledové pokrývky až o 5° C teplejší, než činí dlouhodobý průměr. SLO je rovněž oteplován vlivem přítoku teplejších povrchových proudů, a to především z Atlantského a v menší míře rovněž z Tichého oceánu.

Rozloha mořského ledu poklesla ve všech ročních obdobích (především v létě) uplynulých let mnohem ostřeji, než předpokládala ještě v roce 2007 projekce Mezinárodního panelu pro klimatickou změnu (IPCC). V roce 2007 zmizelo téměř 40 % plochy mořské ledové pokrývky ze 70. let 20. století.

V roce 2008 zmizel poprvé v historii i mořský led v průlivech Severozápadního a Severovýchodního průchodu. Kromě toho došlo rovněž k poklesu rozlohy mnohaletého ledu a ke zmenšení jeho tloušťky. Jen za období 2004 až 2008 poklesla jeho plocha o 42 %, tj. 1,5 miliónů km². Tento víceletý led je pak v zimě nahrazen „mladým“ ledem, který je vůči tání daleko citlivější.

Největší zaledněnou plochou severní polokoule je **grónský kontinentální ledovec**. Je v něm akumulováno asi 2,93 miliónů km³ ledovcové hmoty. Pokud by tento ledovec v budoucnu zcela roztál, stoupla by hladina světového oceánu přibližně o sedm metrů. Zatímco globální roční teplotní anomálie pro roky 2005 až 2007 v porovnání s obdobím 1951 až 1980 činí 0,7° C, anomálie pro Grónsko se pohybuje kolem 1,5° C, což je dvojnásobek globální hodnoty. Úbytek ledovcové hmoty z Grónského ledovce v posledních letech výrazně narůstal a byl podstatně větší, než předpovídaly nedávné modely. Tomu odpovídá i zvýšený přítok tavných ledovcových vod do světového oceánu. Plocha oblastí postižená letním táním na povrchu ledovce v posledních letech rovněž vzrostla. V roce 2007 byla o 60 % větší než v létě roku 1998.

Dlouhodobě zmrzlá půda (permafrost) se na území Arktidy (v Severní Americe i v Eurasii) postupně otepluje a prohlubuje se tzv. činná vrstva půdy, do níž zasahuje letní tání. Na řadě míst dochází i k úplnému mizení permafrostu. Degradace dlouhodobě zmrzlé půdy ovlivňuje rovněž rozsáhlé zamokřené oblasti na území Ruska, Kanady, resp. Aljašky.

Význam klíčových poznatků pro vývoj úrovně mořské hladiny a budoucí klima:

a) Úroveň mořské hladiny stoupá od 50. let 20. století. Dynamika růstu je však v posledních patnácti letech dvojnásobná oproti předcházejícímu období. Zatímco ještě v roce 2007 předpokládali vědci z Mezinárodního panelu pro změnu klimatu (IPCC 2007) nárůst kolem 25 cm do konce 21. století, poslední prognózy z tohoto roku předpokládají nárůst úrovně hladiny světového oceánu o jeden metr do roku 2100. Největší příspěvek k růstu úrovně hladiny bude mít tání obou největších ledovců – Antarktického a Grónského. Dynamika tání ledovce na území Grónska je však výrazně vyšší než na území Antarktidy. Vzestup hladiny oceánu bude v budoucnu výrazně ovlivňovat lidskou společnost, zejména v pobřežních nížinných oblastech.

b) Vlivem degradace permafrostu na souši, mořském šelfu i v pánevích podmořských oblastech se bude do atmosféry uvolňovat stále větší množství metanu, jehož účinnost jako skleníkového plynu je asi 25 krát větší než u oxidu uhličitého. Tento proces bude podporovat další oteplování Arktidy a přispěje i ke zvyšování teploty v globálním měřítku.

c) Vlivem významných klimatických změn v posledních desetiletích, které souvisejí s postupným růstem průměrných teplot, dochází k úbytku zalednění a rozpadu mořského ledu. Díky tomuto procesu se objevují nové dopravní možnosti na trase tzv. Severozápadního průjezdu podél pobřeží Severní Ameriky a v oblasti Severní mořské cesty podél pobřeží Eurasie. Obě tyto mořské trasy zkracují dopravní spojení mezi východní Asií (Čína a Japonsko) a Evropou o více než třetinu oproti tradičním jižním trasám přes Suezský, resp. Panamský průplav.

Díky klimatické změně se v arktické oblasti otevírají možnosti využití existujících různorodých přírodních zdrojů. V arktických oblastech Ruska leží ohromné zásoby niklu, mědi, uhlí, zlata, uranu, wolframu a diamantů. V asijském Rusku lze též pozorovat určité zásoby ropy a zemního plynu. Severoamerické arktické oblasti (Aljaška, severní Kanada) jsou bohaté na podobné přírodní materiály: měď, nikl, železo, uran a navíc zemní plyn a ropu (především na Aljašce). Evropské arktické regiony takové zásoby minerálů neobsahují (vyjma zdrojů černého uhlí na Špicberkách), ale jejich hlavní

strategický význam tkví v existenci kvalitních lodních liniích s jižními oblastmi Evropy, které celoročně nezamrzají.

Podle odhadů Americké geologické služby USGS (United States Geological Survey), se na území Arktidy nachází 22 % světových dosud neobjevených zásob ropy a zemního plynu. Zpráva USGC z roku 2009 konkrétně uvádí, že region může nabídnout zhruba 30 % dosud neobjevených světových zásob zemního plynu a 13 % zásob ropy. Největší očekávání souvisejí se zásobami mimo pevninu, tj. na kontinentálním šelfu přilehlých pevnin.

Problematika vládnutí v arktickém regionu

Problematika *vládnutí* v Arktidě je kvůli prolínání nejrůznějších instrumentů a právních režimů poměrně složitá. Pro Arktidu neexistuje jednotný smluvní základ – jednotlivé režimy upravují různé oblasti činnosti – územní nároky, využívání arktických vod pro námořní dopravu a rybolov, problematiku životního prostředí, ochranu fauny a flóry, postavení původního obyvatelstva, apod. Některé z těchto režimů mají základ v mezinárodních smlouvách, jiné stojí na méně formálních dohodách či přímo na jednostranných stanoviscích zúčastněných států.² (Trávníčková, Cibulková, Havlová, Knotková, 2010, s. 7-8, 13-14)

V arktické oblasti se prolínají nejrůznější úrovně práva – mezinárodní právo, evropské právo, národní právní systémy – značná část regionu totiž spadá pod suverenitu osmi arktických států a rovněž jejich výlučných ekonomických zón či kontinentálního šelfu. Situaci komplikuje skutečnost, že arktické státy si činí nároky na kontinentální šelf v oblastech hlubokých vod. Existují, případně se rýsují spory o některé námořní hranice, byť je nutno podotknout, že arktické státy spolu doposud své spory řeší mírovým způsobem a cestou vyjednávání. Stejně tak lze tento trend očekávat i do budoucna. To vše činí vládnutí v Arktidě citlivou a pochopitelně značně komplikovanou otázkou. (Koivurova, 2008, s. 15–16)

V Arktidě je v širším vnímání³ zastoupeno osm států (Dánsko, Finsko, Island, Kanada, Norsko, Rusko, Švédsko, USA), jež zde vystupují jako suverénní aktéři v rámci mezinárodního práva. Své nároky uplatňují v rámci Úmluvy Organizace spojených národů o mořském právu (*United Nations Convention on the Law of the Sea, UNCLOS*). Ta byla přijata v roce 1982, v platnosti je od roku 1994, v současné době má 160 signatářů, Česká republika ji podepsala v roce 1996. Úmluvu dosud neratifikovaly Spojené státy americké.

Úmluva představuje základní rámec práva moří, jejich správy, využití a práv i povinností států. Záměrem smlouvy bylo vytvořit všeobecně platný řád pro využívání moří a oceánů, zabránit tak konfliktům a posílit mezinárodní mír. Úmluva se týká všech aspektů mořského prostoru a jeho využití. Na základě této Úmluvy může každý pobřežní stát nárokovat svrchovaná práva nad mořskými prostranstvími až do vzdálenosti 200 námořních mil od pobřeží a využívat nerostné zdroje v rámci této

² V principu se regionální vládnutí v Arktidě realizuje na půdě Arktické rady a Euro-arktické rady Barentsova moře. Euro-arktická rada Barentsova moře nedosahuje významnosti Arktické rady.

³ Existují tři obecně používané definice Arktidy: 1) Arktida je oblast ležící za polárním kruhem, tedy za hranicí 66 stupňů a 32 minut severní zeměpisné šířky. Tuto nejširší definici Arktidy využíváme i v této zprávě. Jako kritérium členství tuto definici využívá i Arktická rada. 2) oblast za hranicí růstu stromů – pro přesné zakreslení viz http://nsidc.org/arcticmet/basics/arctic_definition.html. 3) Oblasti, v nichž průměrná letní teplota nepřesahuje 10 stupňů Celsia – pro přesné zakreslení opět viz http://nsidc.org/arcticmet/basics/arctic_definition.html.

zóny. Jedná se o tzv. výlučnou ekonomickou zónu, jež zahrnuje nejen vody, ale i mořské dno a podzemí do vzdálenosti 200 námořních mil (to je 370,4 km) od základní linie pobřeží.

Některé pobřežní státy mohou díky svému kontinentálnímu šelfu tuto zónu i přesáhnout, a rozšířit tak území pod vlastní jurisdikcí do vzdálenosti 350 námořních mil. Veškeré nároky arktických států přesahující výlučnou ekonomickou zónu řeší Komise pro hranice kontinentálního šelfu (*Commission on the Limits of the Continental Shelf*). Případné nároky zúčastněných států musejí být podloženy geologickou, geomorfologickou a batymetrickou (podmořský výzkum) analýzou, již musí na vlastní náklady předložit OSN nárokující stát. To představuje poměrně náročný proces.

Předmětem diskuse odborníků a dalších relevantních aktérů je otázka nahrazení současného režimu v Arktidě případným novým právním rámcem. Aktéři, kteří volají po novém arktickém režimu vládnutí (např. nevládní organizace WWF, jež má pozorovatelský status v AR), upozorňují na závažné nedostatky současného právního rámce, jelikož podle nich nejsou jasně stanoveny sféry zodpovědnosti. Otázka životního prostředí byla v minulosti hlavním motorem hledání multilaterálních forem spolupráce, ať už v rámci Arktické strategie životního prostředí z roku 1991, tak o pár let později založení Arktické rady. Tyto formy spolupráce nicméně postrádají pevnější právní základ, a proto otázka hledání nového právního rámce zůstává aktuální. Arktická rada pohybuje se v oblasti *soft law* nemá podle kritiků potenciál řešit klíčové otázky životního prostředí v Arktidě ve světle nastoupených globálních změn klimatu a s tím souvisejícího ekonomického rozvoje oblasti. (Koivurova, 2008a, s. 14) Události jako např. poslední jarní ropná havárie v Mexickém zálivu mohou posílit odhodlání arktických aktérů k vyjednání všeobíhající mezinárodní smlouvy. Dalším nezanedbatelným argumentem je pochopitelně nepřehlednost současného právního rámce.

Zvažovanou možností je v první řadě posílení Arktické rady v rámci navrhované Arktické smlouvy, jak navrhovali někteří odborníci (viz Koivurova, 2008). Myšlenka ustavení nového režimu v podobě uzavření Arktické smlouvy se ovšem netěší podpoře samotných arktických států, a jeví se tedy v současnosti jako těžko prosaditelná. Další možností je určité provázání mezi existujícími institucemi, jak navrhuje např. Olav Schram Stokke z The Fridtjof Nansen Institute. (Stokke, 2006) Ostatní odborníci kladou větší důraz na implementaci a případné posílení klíčových aspektů spolupráce (Koivurova, 2008, s. 16). Objevil se i návrh režimu, který by byl inspirován Antarktickým smluvním systémem (ASS). (Young, 2000, s. 8) Mezi dalšími návrhy se objevila i formalizace arktické spolupráce mezinárodní smlouvou obsahující principy, vzájemná práva a povinnosti jednotlivých států. (Koivurova, 2008, s. 19) Je zřejmé, že státy Arktické rady nemají zájem na zásadním přeorganizování vládnutí v tomto regionu a na internacionalizaci SLO. Shoda států na novém všeobíhající režimu je tak spíše nerealistickou vizí.

Aktéři v arktickém regionu

Rusko

Patrně nejdál ze všech zemí regionu v oblasti osvojování Arktidy došla ke dnešnímu dni Ruská federace, vůbec největší stát Zeměkoule, který více než šestinou svého území leží za polárním kruhem. Oblasti Arktidy a Krajního Severu mají přitom, i přes ohniskový charakter osídlení, výjimečné postavení v životě ruského státu, zejména v ekonomické sféře, když se podílejí z 11 % na tvorbě ruského HDP a 22 % na ruském exportu. Důležitým směrem politiky Ruské federace ve vztahu k Arktidě v současné době je intenzivní průzkumná činnost ve vztahu k podmořskému šelfu s cílem

získat data na podporu ruských nároků na rozšíření vnější hranice kontinentálního šelfu v souladu s úmluvou OSN o mořském právu z roku 1982. Ruská federace je vůbec prvním státem v Arktidě, který již v roce 2001 učinil v tomto směru oficiální podání k příslušným orgánům OSN, avšak s ohledem na absenci relevantních podkladů ve věci ruského podání doposud nebylo rozhodnuto. Symbolickým vyjádřením mocenských ambicí Moskvy ve smyslu nárokovaných hranic mořských prostranství v Arktidě byla polární expedice akademika Čilingarova z léta 2007, během níž ruské řízené batyskafy umístily ruskou vlajku na dno SLO v oblasti severního pólu.

Z geopolitického hlediska jsou zájmy Ruské federace v Arktidě v zásadě trojí. Předmětem zájmu jsou především přírodní zdroje, zvláště pak energetické suroviny včetně ropy a zemního plynu, které jsou dlouhodobě pravděpodobně vůbec nejdůležitějším zdrojem moci Ruska ve světě, zejména vůči Evropě. Druhý okruh zájmu Ruské federace ve vztahu k Arktidě představuje komplex otázek spojených s možností kontroly počínající transoceánské přepravy tzv. Severní mořskou cestou, spojující Evropu s Pacifikem prostřednictvím okrajových moří Severního ledového oceánu podél břehů Eurasie, v důsledku tání arktických ledovců. Konečně třetí skupina faktorů posilování ruské přítomnosti v Arktidě se vztahuje ke geostrategickému významu oblasti Severního ledového oceánu coby nástupiště ruských strategických sil odstrašení a zóny intercepce balistických střel Spojených států.

Klíčový konceptuální dokument Kremlu v tomto směru představují Základy státní politiky Ruské federace v Arktidě na období do roku 2020 a další perspektivu z 18. září 2008. Dokument, pocházející z dílny Bezpečnostní rady státu, definuje hlavní zájmy, úkoly a cíle, priority, principy činnosti a mechanismy realizace politiky Moskvy ve vztahu k arktickému regionu. Strategickým cílem Moskvy v Arktidě je přeměna oblasti v surovinovou základnu 21. století. V návaznosti na to byla přijata řada normativních aktů rozvádějících tato koncepční východiska. V procesu schvalování se ke konci roku 2010 nachází rovněž projekt Strategie rozvoje Arktidy.

Na poli vnějších vztahů Ruské federace v Arktidě je prioritou zajištění součinnosti arktických států ve věci rozhraničení mořských prostranství, s ohledem na nízký stupeň kompatibility zájmů, hodnot jakož i právních pozic ostatních stran nicméně přetrvává potenciál pro vznik konfliktních situací. Patrně nejdále v oblasti delimitace mořských prostranství se Rusku prozatím podařilo postoupit ve vztazích s Norskem. Dne 15. září 2010 byla v Murmanskú podepsána mezistátní smlouva o rozhraničení mořských prostranství a spolupráci v Barentsově moři a Severním ledovém oceánu. V souladu s touto smlouvou byla cestou rozdělení sporných prostranství o celkové rozloze 175 000 km² urovnána pohraniční záležitost s Norskem, komplikující vzájemné vztahy od 70. let. Součástí smlouvy byly i dva dodatky, upravující citlivé otázky týkající se jednak dělby přesahujících surovinových polí, jednak režimu rybolovu. Stvrzení námořní hranice se Spojenými státy podél linie Ševarnadze-Baker z roku 1990, rozdělující sporná prostranství v Beringově moři, Čukotském moři a SLO, brání již po dvě desetiletí trvající nepřipravenost ruské strany ratifikovat příslušnou mezistátní dohodu. Přechod z latentní fáze v aktivní fázi lze, úměrně postupu příprav podání Kodaně a Ottawy ve věci stanovení vnějších hranic kontinentálního šelfu, předpokládat v případě sporu s Dánskem a Kanadou o průběh námořní hranice v oblasti severního pólu.

Předložení revidovaného ruského podání ke komisi OSN ve věci vymezení vnějších hranic kontinentálního šelfu je podle oficiálních prohlášení nejvyšších státních činitelů plánováno na rok 2013. Samotný přezkum ruského podání nicméně může trvat další desetiletí. Vzhledem k procedurálním pravidlům přitom nelze očekávat vydání závazného stanoviska bez urovnání hraničních sporů mezi dotčenými sousedními či protilehlými státy. V podmínkách absence

všeobjmajícího mezinárodně právního režimu Arktidy proto jako scénář vývoje na nejbližší období nelze vyloučit postupnou militarizaci oblasti. Jakkoli nepreferovaná, s ohledem na stávající ruské vojenské kapacity, geografickou polohu, jakož i zkušenosti s činností v Arktidě nemusí tato varianta znamenat pro Moskvu nutně komparativní nevýhodu.

Kanada

Arktida zaujímá asi 40 % celkové rozlohy Kanady a žije zde asi 85 000 obyvatel. Již v roce 1907 Kanada prohlásila polární kraje vymezené 141. a 60. poledníkem z. d. za své území. V polovině dvacátých let 20. století toto bylo stvrzeno i zákonem a aktem královny. (Volodin, 2006)

Oceánský charakter kanadské Arktidy tradičně ovlivňuje ekonomiku státu. Místní a sezónní doprava, těžba ropy a plynu, ekoturistika či komerční rybolov mají nezanedbatelný podíl na výkonu kanadské ekonomiky (Hoel, 2009, s. 83). Odhaduje se, že v Arktidě se skrývá asi 30 % veškerých kanadských zásob ropy a významné zásoby zemního plynu. (ibid.) Sounáležitost se Severem a arktickým prostorem formuje kanadskou identitu. (Cannon, 2009) Přítomnost Inuitů a dalších původních obyvatel, jakož i odkaz generací objevitelů a průzkumníků můžeme považovat za důležitou součást kanadské historie. Navíc úsilí o upevnění a potvrzení kanadské suverenity v Arktidě má i nezpochybnitelný bezpečnostní aspekt.

Navzdory tomu kanadská vláda jako jedna z mála dosud nepublikovala oficiální národní strategii pro Arktidu, což je vzhledem k aspiracím Ottawy v regionu zarážející. Byla pouze spuštěna webová stránka, na níž jsou stručně vysvětleny cíle kanadské politiky v Arktidě.⁴

Kanadské priority v Arktidě se dají shrnout do čtyř oblastí:

- Upevnění národní suverenity
- Ochrana kanadského ekologického dědictví
- Podpora ekonomického a sociálního rozvoje oblastí
- Zdokonalení a rozvoj vládnutí v kanadském arktickém prostoru

I přes absenci oficiální arktické strategie je Kanada především v posledních letech v oblasti velmi aktivní. Jak v roce 2007 prohlásil premiér Stephen Harper, jeho země ji může „využít, nebo ztratit“ („lose it, or use it“). Kanada usiluje o to prezentovat se v očích ostatních aktérů i vlastní veřejnosti jako vedoucí arktický stát. Kanada byla rovněž poměrně aktivní v záležitosti žádosti Evropské komise (EK) o získání statusu pozorovatele při Arktické radě, kdy schválení této žádosti zablokovala.⁵

Po vzoru Dánska v návaznosti na schůzku v grónském Ilulissatu svolala Kanada na březen 2010 do Chelsea v Quebecu summit A5, za což si vysloužila kritiku ze strany islandské vlády, jakož i zástupců původních obyvatel, kteří na schůzku nebyli přizváni. Ozvali se pochopitelně i Švédové a Finové. Ze stejného důvodu formát schůzky kritizovala i americká ministryně zahraničních věcí Hillary Clinton.

⁴ www.northernstrategy.ca (9.7. 2010)

⁵ K tomuto kroku došlo z několika důvodů. Zaprvé šlo o reakci na vyhlášení zákazu uvádět produkty z tuleňů na evropský trh. Dalším problémem je pak dlouhodobá evropská pozice ve věci právního statusu plavebních koridorů podél kanadských břehů, podle níž Severozápadní průchod je součástí mezinárodních vod. Důležitým směrem kanadské politiky v Arktidě je ekonomický a sociální rozvoj oblastí obývaných původními obyvateli. Ottawská vláda podporuje zachování tradičních průmyslových odvětví původních obyvatel arktického prostoru, kam výroby z tulení kůže neodmyslitelně patří.

Kanada jako arktický stát nárokuje řadu mořských prostranství. Konkrétně můžeme zmínit následující – uzavřené, existující či potenciální – teritoriální spory s kanadskou účastí:

- Spor s Dánskem a Ruskem o symbolický středobod Arktidy – **Severní pól**
- Spor s Dánskem o **Hansův ostrov**
- Spor s USA a mezinárodní komunitou o **Severozápadní průchod**
- Spor s USA ohledně hranic v **Beaufortově moři**
- Spor s Dánskem ohledně hranic v **Lincolnově moři**

Spojené státy americké

Dopady klimatických změn přivedly Arktidu do popředí geostrategických kalkulací, a to nejen Washingtonu. Environmentální, ekonomický a geopolitický vývoj regionu má přitom přímý dopad na americkou národní bezpečnost. Podle materiálu ministerstva obrany z roku 2010 (Quadrennial Defense Review) představuje změna klimatu „akcelerační nestabilita“, jenž bude hrát klíčovou roli v „utváření budoucího bezpečnostního prostředí“. (*cit. podle Conley, Kraut, 2010, s. 6*)

Arktický národ z USA činí Aljaška. Její jedinečná poloha blízko Ruska a sousedství s Kanadou, s přístupem k Beringově, Beaufortově a Čukotskému moři, dává Spojeným státům možnost usilovat o kontrolu jak nad mořskými prostranstvími, tak nad plavebními trasami.

Spojené státy americké jsou jediným arktickým státem, jenž dosud neratifikoval UNCLOS. Smlouva byla ke schválení Senátu předložena již v roce 1994, ale kvůli obstrukcím řady senátorů nebyla její ratifikace dosud dotažena do zdárného konce.

V post-studenoválečné éře kulminovalo strategické uvažování o Arktidě ke konci prezidentského mandátu George W. Bushe, jehož úřad 9. ledna 2009 zveřejnil National Security Presidential Directive 66/Homeland Security Presidential Directive 25 (NSPD 66/HSPD 25), jež založila novou americkou politiku pro arktický region. Jedním z posledních počinů odcházející Bushovy administrativy v roce 2009 tak bylo vyhlášení zájmů Spojených států v Arktidě. Zájmy USA coby „arktického národa“ mají podle dokumentu nejenom bezpečnostní dimenzi, ale zasahují také do sféry mezinárodního vládnutí, ochrany životního prostředí a vědecké spolupráce. Není ovšem zcela jasné, zda vláda Baracka Obamy tento počin při naplňování arktické strategie vůbec bude brát v potaz. Přestože Spojené státy mají detailně vypracovanou arktickou strategii, podle některých kritiků stále postrádají prostředky a nástroje, jak své zájmy v Arktidě efektivně prosazovat (*Conley, Kraut, 2010, s. 8*). Konkrétně se jedná o mezery ve vojenských možnostech. Tradičně slabým místem je – stejně jako pro ostatní pobřežní arktické státy – rovněž nedostatečná připravenost na pátrací a záchranné operace.⁶

USA mají v současnosti některé neurované hraniční spory:

- hranice v Beaufortově moři mezi kanadským Yukonem a Aljaškou
- Dixon Entrance (nevyřešený hraniční spor s Kanadou)
- Spor s Kanadou o Ostrov Machias Seal

⁶ V současnosti mají USA např. k dispozici jen tři ledoborce schopné plnit roli při národních obranných akcích. Rusko má v současnosti k dispozici sedm nejnovějších a univerzálně použitelných ledoborců a k tomu osmnáct starší výroby včetně nejvýkonnějšího ledoborce na světě vůbec. (*Conley, Kraut, 2010, s. 9*)

- námořní hranice v Beringově moři, Čukotském moři a v Severním ledovém oceánu s Ruskem
- Severozápadní a Severovýchodní průchod

Dorešení výše uvedených hraničních sporů je klíčové pro zajištění ekonomických zájmů USA v regionu, potažmo pro úspěšné osvojení surovinového bohatství Arktidy.

USA usilují o multilaterální vládnutí v Arktidě a o zapojení širšího okruhu arktických aktérů, což dokazuje kritika Hillary Clinton na adresu organizátorů schůzky A-5 v kanadském Chelsea, kam nebyli přizváni zástupci Švédska, Finska a Islandu. (Conley, Kraut, 2010, s. 19) Přítomnost Hillary Clinton na schůzce v Chelsea jen dokazuje, že arktickým tématům se ve Washingtonu dostává pozornosti z nejvyšších míst.

USA momentálně nepodporují žádnou rapidní a zásadní změnu správy Arktidy. Ze skupiny ostatních arktických národů vybočují především tím, že neratifikovaly UNCLOS. Předěšlé vlády vyzývaly Senát, aby přistoupil k ratifikaci smlouvy. (Conley, Kraut, 2010, s. 20) Ratifikace je podle zastánců tohoto kroku strategickou nutností, pokud si Spojené státy chtějí zajistit přístup k nerostnému bohatství v Arktidě. Spojené státy bez ratifikace smlouvy totiž nemohou podpořit požadavky na rozšíření vnějších hranic kontinentálního šelfu. Fakt, že Spojené státy tuto úmluvu dosud neratifikovaly, je tedy podle zastánců ratifikace dokumentu pro Washington značně limitující, protože činí z USA outsidera, který nemůže nic než doufat, že jeho strategické zájmy budou brány vážně. UNCLOS je považována za základ pro nárokování mořských prostranství.

Severské státy

Z osmi arktických států je v regionu zastoupeno pět států severských⁷. Severská spolupráce⁸ se jeví jako velmi prospěšné fórum pro výzkum arktické oblasti a nabízí prostor pro užší spolupráci. Severská spolupráce v arktické oblasti probíhá na dvou základních úrovních, a to jak na meziparlamentní (v rámci Severské rady), tak na mezivládní úrovni (v rámci Severské rady ministrů, Arktické rady a spolupráce s EU). Toto uspořádání doplňuje spolupráce v arktické oblasti a oblasti Barentsova moře v rámci Odborné komise zástupců parlamentů Arktického regionu (*Standing Committee of Parliamentarians of the Arctic Region*)⁹, jež mj. organizuje každý rok Arktickou parlamentní konferenci. Zkušenosti ze severské spolupráce naznačují, že Dánsko, Norsko, Švédsko, Finsko i Island budou schopny přistupovat k problematice arktického regionu jednotně. Podobné priority a jejich obecný soulad mohou představovat výhodu oproti ostatním aktérům v oblasti.

Dánsko / Grónsko

V souvislosti s aktivní zahraniční politikou od konce studené války se Dánsko angažuje nejen v otázkách boje proti globálnímu oteplování¹⁰, ale i aktivně vystupuje v regionu Arktidy. Spolu s dalšími čtyřmi arktickými státy (Norskem, Ruskem, Kanadou a Spojenými státy) bylo iniciátorem Deklarace z Ilulissatu, což potvrdilo jeho aspirace na roli důležitého hráče arktické diplomacie.

7 Sever (Norden) vnímáme jako politický pojem. Severskými státy myslíme evropské severské státy, tedy Dánsko, Norsko, Švédsko, Finsko a Island.

8 Severskou spolupráci se rozumí kooperace severských států v řadě oblastí tzv. nízké politiky, jako jsou např. otázky životního prostředí, zdraví, energie, výzkumu, kultury, vzdělání, IT, obchodní spolupráce apod.

9 Viz www.arcticparl.org.

10 Vysoko v agendě dánské zahraniční politiky otázky změny klimatu figurují především od roku 2005, kdy se ministryní zahraničí stala Connie Hedegaard. Bývalý premiér Anders Fogh Rasmussen vyvíjel výraznou diplomatickou aktivitu spojenou s přípravami COP15 (před tím, než v dubnu 2009 vládu opustil).

Deklarace podepsaná v květnu 2008 konstatuje, že pro vládnutí v Arktidě zcela dostačuje současný právní rámec, což je vyústěním dlouhodobého postoje Dánska, že není nutné a žádoucí vypracovávat žádný speciální režim. Klíčovým zájmem Dánska je podporovat spolupráci v Arktidě a vyloučit rizika konfliktů.

Ve stejném roce, jako byla přijata Deklarace z Ilulissatu, zveřejnily dánské ministerstvo zahraničních věcí a grónská autonomní vláda dokument s názvem „Arktida v době změny: navrhovaná strategie aktivit v arktickém regionu“ (*Ministerstvo zahraničních věcí Dánska; Vláda Grónska; 2008*). Strategie definovala dánské i grónské zájmy v tomto regionu.

Postavení Dánska v Arktidě má přitom jeden zajímavý rozměr. Arktickým státem je Dánsko pouze díky Grónsku¹¹, jež má v rámci Dánského království autonomní postavení. Rok 2009 přinesl výrazný posun v nastavení vztahů mezi Grónskem a centrální vládou v Kodani – na základě výsledků referenda z listopadu 2008 se nyní může Grónsko jednostranně rozhodnout o své nezávislosti na mateřské zemi. V takovém případě by již Dánsko nebylo arktickým státem, a je pravděpodobné, že by rovněž přišlo i o členství v Arktické radě. Přestože Grónsku nyní teoreticky nic nebrání k získání celkové nezávislosti na Dánsku, dá se očekávat spíše zachování statu quo.

Co se týče územních nároků Dánska, předmět územních sporů v Arktidě představuje podmořské území Lomonosova hřbetu, jež zřejmě skýtá zásoby ropy, plynu, metanu i dalších surovin. Kanada, Rusko i Dánsko přitom toto území či jeho části považují za součást svého vnějšího kontinentálního šelfu. V současné době tam probíhá intenzivní průzkumná činnost, jež se pokouší ve prospěch svých zadavatelů získat argumenty o charakteru podmořského šelfu. Dánsko rovněž řeší teritoriální spor s Kanadou o nepatrný Hansův ostrov v Naresově úžině, kde se podle řady zdrojů nachází velmi bohaté naleziště ropy.

Bývalý dánský ministr zahraničí Per Stig Møller, který byl mimochodem jedním z hlavních propagátorů deklarace z Ilulissatu, ve svém projevu v Chatham House v červenci 2007 („Změny klimatu, zahraniční a bezpečnostní politika“) hovořil o geostrategických implikacích tání ledovců a možná částečně žertem uvedl, že se „brzy budeme muset rozhodnout, komu patří severní pól. Mimochodem jsem přesvědčen, že jsme to my.“¹² Ministerstvo vědy skutečně před časem oznámilo, že země chce získat pod svou kontrolu i severní pól.

11 K dánskému království patří dvě autonomní území, která nejsou členy Evropské unie a usilují už od konce druhé světové války o větší míru nezávislosti: Faerské ostrovy a Grónsko. dánský stát poskytuje každoročně granty oběma autonomiím. Po válce začaly v Grónsku sílit snahy o modernizaci země, což mimo jiné přispělo ke zrušení koloniálního postavení v roce 1953 a k zakotvení rovnoprávného postavení Grónska na úrovni kraje v nové dánské ústavě. V padesátých letech byla zahájena řada rozsáhlých reforem, které vytvořily předpoklad pro vybudování moderní společnosti. V roce 1979 získalo Grónsko samosprávu, která se postupně stala modelem pro řadu dalších arktických národů, například v Kanadě. EU: 1973 – Grónsko se muselo řídit výsledkem dánského referenda, i když většina Grónčanů proti. Samospráva získaná v roce 1979 přinesla Grónsku i právo rozhodnout o svém postavení v rámci EHS. V referendu v únoru 1982 hlasovala většina grónských obyvatel proti členství v EHS, a po podpisu dohody mezi grónskou vládou a EHS v březnu 1984 opustilo Grónsko jako první a jediná země 1. července 1986 Evropské společenství. Vazby na dánský stát zůstaly omezené na oblast zahraniční politiky a obrany, soudnictví, financí, školství, zdravotnictví a práv na těžbu nerostných surovin. Dánská královna Margaret II. je nadále hlavou státu a symbolizuje příslušnost k dánskému království. G má dva zástupce ve Folketingu, v praxi ale většinu záležitostí administruje grónský parlament: 31 členů, volby každé 4 roky podle systému proporčního zastoupení.

12 Projev k dispozici na

<http://www.um.dk/en/menu/AboutUs/TheMinisterForForeignAffairs/SpeechesAndArticles/Archives2007/Addr>

Norsko

V roce 2005 nastupující vláda prohlásila, že arktický region bude „v následujících letech nejdůležitější strategickou prioritní oblastí Norska“. Norsko je také jedním z hlavních světových producentů a exportérů ropy a plynu, což pochopitelně i s ohledem na žádoucí diverzifikaci zdrojů dodávek těchto surovin na straně odběratelů do budoucna jeho vůli být aktivním hráčem v oblasti pouze posiluje. Nezanedbatelný vliv na výrazný profil norské arktické politiky má fakt, že přímo sousedí s Ruskem. Stejně jako Dánsko se i Norsko v Arktidě přiklání k využívání současného rámce vládnutí – je totiž jedním ze států, jež z režimu UNCLOS z roku 1982 vyloženě benefitují, a proto bude jistě činit vše pro jeho zachování.

Norsko má velmi propracovanou strategii vůči Arktidě a učinilo z Arktidy jedno ze svých nejdůležitějších témat. Strategii vláda prezentovala v prosinci 2006, za účelem definování aktivit Norska v tomto regionu, z nichž má těžit severní Norsko i celá země, proto má strategie důležitý domácí rozměr. Obecným cílem vlády je zajistit v oblasti udržitelný růst a rozvoj prostřednictvím rozsáhlejší mezinárodní spolupráce na poli využívání přírodních zdrojů, ochrany životního prostředí a výzkumu. Oslo považuje za důležité udržovat v oblasti nízkou míru napětí a úzce spolupracovat s dalšími zeměmi.

V listopadu 2006 Norsko Komisi OSN předložilo své požadavky na uznání vnějších hranic kontinentálního šelfu. Jednalo se zejména o tři oblasti:

- Tzv. „banánová díra“ („Banana Hole“) mezi výlučnými ekonomickými zónami Norska a ostrovem Jana Mayena v Norském moři (přehledná mapa k dispozici na <http://www.npd.no/Global/Norsk/2%20-%20Tema/Geologi/Norskehavet.pdf>)
- Enkláva Loop Hole v Barentsově moři (přehledná mapa k dispozici na <http://www.npd.no/Global/Norsk/1%20-%20Aktuelt/Nyheter/%5BPDF-vedlegg%5D/KART412.pdf>)
- Západní Nansenova kotlina – malá část moře severně od ochranné zóny pro rybolov kolem Špicberků (přehledná mapa k dispozici na <http://www.npd.no/Global/Norsk/2%20-%20Tema/Geologi/Polhavet.pdf>)

V dubnu 2009 Komise tyto norské územní požadavky v principu přijala. Norsko se tak stalo prvním severským státem, jehož požadavky na vymezení vnějších hranice kontinentálního šelfu v Arktidě byly Komisí schváleny.

Mezi další známé územní spory ještě donedávna patřily nevyjasněné otázky o rozhraničení námořních prostranství s Ruskem v Barentsově moři a Arktickém oceánu. 27. dubna 2010 nicméně oba státy dosáhly principiální dohody o vymezení hranic. Příslušná dohoda byla oficiálně podepsána v září 2010 v Murmansk. Vyjednávání se přitom táhla čtyřicet let. V roce 2006 se rovněž Norsko dohodlo s Dánskem a Grónskem na určení průběhu hranic kontinentálního šelfu a zón rybolovu v oblasti mezi Špicberky a Grónskem.

Švédsko

Švédsko se snaží aktivně angažovat v arktickém regionu, byť jeho postavení coby arktického státu není tak zřejmé jako v případě Dánska/Grónska a Norska (není pobřežním státem v oblasti Severního ledového oceánu). Stejně tak se Švédsko přímo neúčastní diplomatického boje o námořní prostranství a nerostné suroviny na arktickém kontinentálním šelfu. Jeho arktická politika nemá ani tak jasný profil, nicméně už jen z důvodu geografické blízkosti se ho vývoj v oblasti týká.

Švédsko a Finsko se cítily dotčeny faktem, že nebyly přizvány na konferenci do Ilulissatu. Pětka tvořící zmíněnou užší skupinu arktických států argumentovala, že konference se má věnovat skutečně praktickým problémům pobřežních států. Napadeno bylo ovšem i nepřizvání Islandu, jež obdobně lze považovat za arktický stát. V květnu 2010 se v kanadském Quebecu uskutečnilo další setkání A5, tentokrát na úrovni ministrů zahraničí, což s sebou přineslo další rozladění Švédska, Finska a Islandu. Švédsko prosazuje multilaterální přístup k otázkám změn klimatu, což patří mezi jeho dlouhodobé domácí i zahraničněpolitické priority. Stejně tak se Švédsko v arktické agendě angažuje s ohledem na své původní obyvatel – Sámy. Má rovněž vysoký profil v průzkumu Arktidy¹³. Případná nestabilita v arktickém regionu, především pak v blízké oblasti Barentsova moře, by měla důležité důsledky pro švédskou bezpečnostní politiku, a to i s přihlédnutím k faktu, že Švédsko je v současné době neutrální a není členem Severoatlantické aliance.

Jeho vztah k Arktidě předurčuje i fakt, že se jedná o členský stát Evropské unie. Švédsko se arktické problematice věnovalo i v průběhu svého předsednictví Rady v roce 2009, kdy navrhovalo vytvoření arktické politiky Evropské unie a vyslovovalo se pro přijetí Evropské komise do Arktické rady se statutem pozorovatele.

Finsko

Finsko se podobně jako Švédsko v arktických otázkách profiluje přiměřeně svým reálným zájmům v oblasti a i jeho arktická politika se do značné míry odvíjí od faktu, že se jedná o členský stát EU – v případě Finska pak především ve spojení s jím navrženou tzv. Severní dimenzí. Základy arktické politiky Finska položil v roce 1994 bývalý prezident Martti Ahtisaari. Finsko se považuje za arktický stát a díky své geografické poloze má zřejmé ekonomické, politické i bezpečnostní zájmy v oblasti. Finsko, stejně jako Švédsko, nemá přímé nároky na mořská prostranství v Arktidě, a bude hrát tedy spíše jen diplomatickou roli, což s ohledem na tradiční negociační schopnosti skandinávských států může být přínos. Finsko se již nyní ve své diplomacii v Arktidě soustřeďuje na prosazování multilaterálního rámce pro řešení sporů. Je propagátorem spolupráce v rámci Arktické rady, kterou pokládá za „globální“ fórum, a podporuje její politický rozměr. (Stubb, 2009, s. 6) Stejně tak Finsko na půdě tohoto fóra prosazovalo, aby byl přiznán Evropské komisi status pozorovatele. Finsko vystupuje za aktivizaci činnosti Evropské unie v Arktidě, jakož i posílení součinnosti severských států v rámci severské spolupráce. Stejně tak se snaží profilovat svou vlastní arktickou politiku – v červnu 2010 vláda přijala návrh finské arktické politiky¹⁴, jež se soustředí především na vnější vztahy a probírá témata vztahující se k otázkám bezpečnosti, ochrany životního prostředí, ekonomiky, infrastruktury a původních arktických obyvatel, mezinárodních institucí a arktické politiky EU.

13 Viz např. projev bývalé ministryně zahraničních věcí Laily Freivalds – k dispozici na <http://www.svs.is/Laila%20Freivalds.pdf> (5.7. 2010)

14 Strategie je k dispozici na http://www.vn.fi/tiedostot/julkinen/pdf/2010/arktinen_strategia-0706/arktinen_strategia_070610.pdf (5.7. 2010) - k dispozici pouze ve finštině.

Island

Klíčovým prvkem islandské arktické strategie je pokračování spolupráce v rámci Arktické rady. Tento přístup je pochopitelný – Island se cítí dotčen snahami A5 o exkluzivní jednání – ať už v Ilulissatu nebo v Chelsea. Island patřil mezi státy, které nejhlasitěji komentovaly nepřizvání na konferenci v Ilulissatu. Strategie jasně avizuje, čeho chce Island dosáhnout, není již ovšem tak konkrétní ve způsobu, jak těchto cílů dosáhnout.

Role Islandu je díky jeho geografické poloze klíčová z bezpečnostního a vojensko-strategického hlediska, proto je pro Reykjavik klíčové rozvíjet arktickou strategii právě v tomto směru. Island si nenárokují žádná území v Arktidě, jeho geografická poloha z něj však činí arktický stát, a jeho zájmy mají politický, bezpečnostní i ekonomický charakter. V souvislosti s přibližováním Islandu k členství v Evropské unii pak zřejmě v dohledné době k jeho arktické politice přibude další, evropský rozměr.

Evropská unie

ES/EU se po dlouhou dobu o Arktidu příliš nezajímaly. Neexistoval totiž žádný institucionální rámec ani specifické nástroje. Interakce s ní se z velké části týkala vstupu Grónska do EU, jeho pozdějšího vystoupení z evropských struktur a zařazení mezi zámořská území Unie. Situace se změnila spolu s rozšířením Unie v roce 1995, kdy se členy stalo Finsko a Švédsko, mající v Arktidě evidentní zájmy a zainteresované na intenzivní arktické spolupráci. Jejich přistoupením získala Unie přímé hranice s dalším arktickým hráčem – Ruskem. Navíc se Unie musela začít zabývat záležitostmi severních oblastí.

EU má v regionu bezpochyby důležité geopolitické zájmy. Nové námořní trasy zkrátí cestu z Evropy do oblastí Tichého oceánu, budou znamenat úsporu energií, sníží emise, podpoří obchod a zmenší tlak na hlavní transoceánské tepny. K tomu přistupují zájmy v oblasti rybolovu, cestovního ruchu a především v energetické sféře. Řada současných aktivit a politik EU má na dění v Arktidě přímý dopad.

Arktická témata jsou v rámci rozhodovacího procesu EU podle své povahy roztržštěna mezi řadou evropských institucí. Bezpochyby největší pozornost věnuje arktickému regionu EP, konkrétně pak Zahraniční výbor a jeho Delegace pro vztahy se Švýcarskem, Norskem, Islandem a EHP. EP je jedním z hlavních aktérů, již volají po intenzivnějším zapojení Unie do arktických záležitostí. Arktická témata se v Parlamentu probírala v roce 2008 a naposledy na jaře 2010.

Dílčí generální ředitelství Evropské komise (DG RELEX, DG MARE, DG TREN, apod.) se dotýkají Arktidy v rámci svého odvětvového zaměření. U Komise lze pozorovat rovněž zvyšující se zájem, jelikož některé oblasti evropské spolupráce (životní prostředí, výzkum, námořní otázky) mají na Arktidu přímý dopad. Klíčovým dokumentem prokazujícím zvyšující se zájem Unie o Arktidu je Sdělení Evropské komise Evropskému parlamentu a radě „Evropská unie a arktický region“ z 20. listopadu 2008. Ve Sdělení se uvádí, že „s ohledem na to, že změna klimatu představuje „multiplikátor hrozeb“, zdůraznila Komise a Vysoký představitel pro Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku, že změny životního prostředí mění geostrategickou dynamiku Arktidy, což může mít dopad na mezinárodní stabilitu a evropské bezpečnostní zájmy a vyžadovat vypracování politiky EU pro

Arktidu“ (Evropská komise, 2008) Důležitou roli hraje pochopitelně Rada EU¹⁵, ale i Evropská agentura pro životní prostředí. Možnosti EU ovlivnit výrazně dění v Arktidě jsou ovšem v současnosti značně omezené. I z toho důvodu nabírají na síle úvahy o vytvoření zvláštní arktické politiky EU. Na evropské, ale i globální úrovni jsou přítom hlavním hnacím motorem vzrůstajícího zájmu o Arktidu klimatické změny.

Za relevantní počin EU ve vztahu k arktickému regionu můžeme považovat projekt severní dimenze. Myšlenka severní dimenze (SD) byla poprvé formulována Finskem v roce 1997 „s cílem vytvořit rámec pro posílení dialogu a konkrétní spolupráci, větší stabilitu, blaho a udržitelný rozvoj v severní Evropě“. V roce 1999 Finsko oficiálně zveřejnilo program SD EU. Severní dimenze pokrývá území táhnoucí se od Islandu a Grónska k severozápadnímu Rusku a od Arktického regionu až k břehům Baltského moře. Důraz byl kladen především na Pobaltí a Kaliningrad. Arktida v původním programu SD byla explicitně zmíněna, přesto rozhodně nepatřila mezi prioritní témata. SD se Arktidou zabývá spíše okrajově a dosud nenaplnila svá očekávání. Politika vůči Arktidě je v rámci SD stále vnímána spíše jako jeden z aspektů politiky EU vůči Rusku. I z toho důvodu ji spravuje DG RELEX v rámci jednotky zabývající se Ruskem a jadernou bezpečností za asistence dalších generálních ředitelství, do jejichž gesce SD a Arktida spadá. (Airoldi, 2008, s. 22)

„Hon na přírodní bohatství“, především energetické suroviny v Arktidě, ale i otevírání nových plavebních tras představují pro EU potenciální bezpečnostní riziko v podobě růstu nestability v tomto geopoliticky exponovaném regionu. Vysoký představitel a Evropská komise v roce 2008 předložily Evropské radě zprávu „Změny klimatu a mezinárodní bezpečnost“, v němž upozorňovaly na hrozbu destabilizace situace v Arktidě. Zpráva zmiňuje „zvýšenou potřebu zaujmout stanovisko ke stále intenzivnější debatě o teritoriálních nárocích a přístupech k plavebním trasám vznášených nejrůznějšími zeměmi, což pro Evropu znamená riziko bezpečného zajištění svých obchodních a energetických zájmů v regionu a může ohrozit vztahy k jejím klíčovým partnerům.“ Autoři zprávy doporučují jako relevantní odpověď na změněnou geostrategickou situaci přijetí společné Arktické politiky EU. (Evropská rada, 2008)

Nasazení EU v arktických otázkách je bezesporu umocněno energetickými zájmy jednotlivých členských zemí Unie, především ve světle rostoucích cen energetických surovin s důrazem na zajištění bezpečnosti dodávek. A politika klimatických změn je s energetikou logicky propojena. Unie je čistým dovozcem energií. V současnosti dováží 50 % své celkové spotřeby. Výhledově počítá s nárůstem importu energetických surovin na úroveň 65 až 70 % celkové evropské spotřeby během následujících dvaceti let. (Airoldi, 2008, s. 47)

Otázka klimatických změn se výrazněji mezi mezinárodněpolitickými tématy začala objevovat koncem osmdesátých let 20. století. EU se od počátku snaží v této problematice výrazně profilovat. Angažovala se v přípravě Rámcové klimatické konvence OSN v roce 1992 i ve vyjednávání o Kjótském protokolu. Závěry klimatické konference v Kodani v prosinci 2009 byly pro EU zklamáním,

15 Klíčový je především závěr Rady z roku 2009, ve kterém Rada podporuje využívání současných právních rámců pro správu Arktidy spíše než vyvíjení nového rámce inspirovaného smlouvou o Antarktidě. Rada též jasně volala po úsilí získat pro EK stále pozorovatelské místo v AR. To však odmítla Kanada kvůli nesouhlasu se zákazem EU týkajícím se exportů výrobků z tulení kůže. Záměr získat pozorovatelský status v AR byl proklamován již ve vůbec prvním sdělení Evropské komise k arktické politice z listopadu 2008. (Evropská komise, 2008)

protože nedošlo k přijetí jasných závazků v oblasti snižování emisí CO₂.¹⁶ Lisabonská smlouva definuje boj proti klimatickým změnám jako jednu z hlavních otázek politiky EU v oblasti ochrany životního prostředí.

Ponechání arktických otázek pouze interní dynamice vývoje EU se může ukázat jako neprozíravé. Zásoby energetických surovin v Arktidě, především zásoby zemního plynu, jehož těžba má v Evropě klesající tendenci, mají v dlouhodobém i střednědobém horizontu pro Evropu mimořádnou váhu. EU má zájem na stabilních dodávkách plynu, a měla by proto být schopna využít měnící se situace v Arktidě ku svému prospěchu. Stejně tak mají pro Unii velký význam nové dopravní možnosti v souvislosti se zpřístupňováním nových plavebních cest. EU by se přitom průřezově měla soustředit i na ochranu zranitelného životního prostředí v Arktidě a na rozvoj arktické kulturní a sociální sféry. (Airoldi, 2008, s. 11)

Domorodé obyvatelstvo v arktických oblastech a jejich postavení v mezinárodní politice

Arktida je prostor, kde se úzce setkává lidský i přírodní svět. Právě klimatické změny se bezprostředně týkají života obyvatel Arktidy a jejich dopad je postihuje mnohem dříve než obyvatele v jižnějších částech Země. Od konce 70. let 20. století se do mezinárodních dohod a politických instrumentů pro vládu v Arktidě dostávají i pozice původních obyvatel. Ti díky obtížným podmínkám přežití zaujímají důležité postavení v diskursu o budoucnosti arktického regionu. Arktické domorodé skupiny jsou v rámci svých států i mezinárodně politicky aktivní (Sámské parlamenty, Inuitský polární výbor, Arktická rada, Stálé fórum OSN pro záležitosti původních národů), zvláště co se týče nároků na dodržování občanských, politických a kulturních práv, ochrany přírodních zdrojů a ekosystému. Otázky týkající se kvality života a zdraví arktické populace jsou prioritou vládních programů hned několika arktických zemí. Řada vědeckých organizací upravuje své výzkumné priority pro potřeby domorodého obyvatelstva a do výzkumů též integruje poznatky domorodých skupin (seznam výzkumů Galloway McLean, Kirsty, 2010, s. 24-38).

V Arktidě žijí čtyři miliony lidí, z toho původní populace tvoří 10 % obyvatel (*Bogoyavlenskiy – Siggner, 2004, s. 27*). Původní národy Severu jsou seskupeny do třiceti různých domorodých skupin a kromě Islandu žijí ve všech arktických státech. V Kanadě a Grónsku tvoří původní obyvatelé více než polovinu všech obyvatel arktického regionu, v USA 15 % a v ostatních arktických regionech tvoří jen zlomek. Arktické etnické skupiny se považují za původní obyvatele a řada zemí jim tento status legislativně přiznává a garantuje jim specifická práva, jak byla zakotvena např. v úmluvě Mezinárodní organizace práce č. 169 o právech původních populací (*International Labor Organization's Convention nr. 169 on Rights of Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries*).

16 Interpretace výsledků z Kodaně byly různorodého charakteru. Pro Baracka Obamu představovaly klíčový průlom“, švédské předsednictví je označilo za „katastrofu“. I mezi jednotlivými členskými státy jsou rozdílné názory na výsledky COP-15. (Egenhofer, Georgiev, 2009, s. 1)

Situace a nároky domorodých skupin se v rámci jednotlivých národních států liší (s nejsilnější pozicí v Grónsku, Kanadě, dále pak v Norsku a Švédsku a s nejslabší v Rusku a ve Finsku), zatímco na mezinárodní úrovni jsou jejich zájmy prosazovány na půdě Arktické rady a OSN. Původní národy jsou považovány za nejohroženější skupinu Arktidy (viz Severní dimenze Evropské unie) a řada politických instrumentů národních států i mezinárodních institucí je směřována na zlepšení životních podmínek a zdraví těchto populací.

Původní obyvatelé jsou definováni jako národy, které existovaly před kolonizací nebo vytyčením hranic státních útvarů; národy, které se samy považují za původní obyvatele a vyznačují se kulturními i politickými prvky odlišnými od majoritní společnosti (*ILO 169, čl. 1*). Původní obyvatelé se liší od jiných menšin úzkou vazbou na životní prostředí, na kterém jsou závislé jejich životní aktivity.

Doporučení pro českou zahraniční politiku ve vztahu k Arktidě

Doporučení pro českou zahraniční politiku ve vztahu k Arktidě, včetně navrhovaných kroků, musejí vycházet v prvé řadě z adekvátního zhodnocení národních zájmů České republiky v oblasti. Předcházející analýza ukázala na rostoucí potenciál regionu pro rozvoj jak mezinárodní spolupráce s ohledem na otvírající se možnosti dané zpřístupňováním surovinových ložisek a dopravních cest, tak i konfliktních situací vyplývajících ze zostřeného boje o jejich kontrolu v podmínkách absence všeobíhajícího mezinárodně právního režimu Arktidy včetně delimitace hranic. Přesto je nutno poznamenat, že Arktida nepatří mezi prioritní oblasti českého zájmu. Možnosti České republiky zapojit se přímo do dění v regionu jsou zjevně limitovány mj. vzdálenou a uzavřenou geografickou polohou, omezeností dostupných prostředků, nástrojů a zdrojů moci České republiky na mezinárodní scéně, jakož i prostým faktem, že těžiště zájmů České republiky leží momentálně jinde. Z oblasti Arktidy v současné době neplyne pro Českou republiku ani žádná bezprostřední hrozba. Současně s tím je ale nutno podtrhnout, že v Arktidě se nacházejí strategické zájmy světových mocností včetně českých spojenců v rámci Severoatlantické aliance, partnerů v Evropské unii, ale i států, jejichž politika bezprostředně ovlivňuje percepci bezpečnostních hrozeb v České republice. Z toho důvodu je třeba, aby česká diplomacie situaci sledovala a byla připravena zaujmout v rámci mnohostranných formátů, jichž je členem nebo na jejichž činnosti se podílí, stanovisko.

Vycházejíce z toho, doporučujeme, aby se česká politika ve vztahu k Arktidě utvářela v těchto mantinelech:

Je zájmem České republiky, aby **další rozvoj Arktidy probíhal pokojným způsobem**. I z toho důvodu má Česká republika vystupovat z pozic **zastávce principů a norem mezinárodního práva**. Pro pozitivní rozvoj ovzduší spolupráce v oblasti bude mít důležitý význam zejména rozhraničení mořských prostranství včetně rozšíření režimů jurisdikce pobřežních států. Je přitom žádoucí, aby toto **rozhraničování proběhlo pokud možno spořádaně**. V této souvislosti má Česká republika, spolu se svými spojenci a partnery, vystupovat zejména **proti případným snahám jednotlivých států o kontrolu nárokovaných prostranství bez adekvátního mezinárodně právního stvrzení**. Týká se to jak vymezování vnějších hranic kontinentálního šelfu pro účely průmyslové činnosti, tak rozšiřování národních režimů omezujících svobodu plavby na transoceánských trasách. Česká republika má vystupovat **proti úsilí o revizi stávajících mezinárodních režimů včetně práva moří, pokud by to znamenalo zhoršení její pozice coby vnitrozemského státu**.

Vzhledem k tomu, že čtyři z pěti států Severního ledového oceánu jsou **českými spojenci v rámci Severoatlantické aliance a další tři polární země jsou českými partnery v rámci Evropské unie** popř. s Uníí vedou přístupová jednání, je **upevnění jejich vlivu v oblasti i v českém zájmu**. Z toho důvodu má Česká republika **podporovat úsilí o posílení angažmá uskupení, jichž je členem či na jejichž činnosti se podílí, v dané oblasti**. Týká se to jak **rozšiřování působnosti Evropské unie v regionu v rámci zvažované Arktické politiky, Severní dimenze a dalších instrumentů, tak i Severoatlantické aliance**. Pro zajištění zájmů euroatlantického společenství v Arktidě, s ohledem na navyšování ruských kapacit, nelze vyloučit i **nutnost budoucího posílení vojenské přítomnosti NATO v regionu včetně zřízení zvláštního vojenského velitelství**. Česká republika má proto **s pochopením hledět na možné iniciativy severních spojenců v tomto směru**, byť sama nebude přímým účastníkem těchto projektů.

Prostor pro realizaci českých zájmů v souvislosti s děním v Arktidě se otevírá na poli **boje proti globálním změnám klimatu**. Česká republika patří mezi ekologicky uvědomělé země, které jsou oddány myšlence trvale udržitelného rozvoje. Příkladné plnění závazků v oblasti snižování emisí skleníkových plynů navíc v minulých letech přineslo České republice nezanedbatelný finanční efekt. V rámci úsilí o upevnění českých pozic v oblasti boje proti změnám klimatu je žádoucí, aby se do budoucna **vyvarovala neuvážených prohlášení v této pro mnohé, s ohledem na zásadní dopady klimatických změn na životní podmínky obyvatel, citlivé otázce mezinárodního dění**. Jako mimořádně prospěšná pro upevnění mezinárodních pozic České republiky se v této souvislosti jeví **koordinace kroků mezi jednotlivými aktéry vstupujícími do tvorby zahraniční politiky**.

V souvislosti s dynamickým vývojem v Arktidě **se možnosti bezpochyby otevírají českým firmám**, jež by se v rámci své expertízy a možností měly snažit využít otevírajících se možností při budování arktické infrastruktury. Toto úsilí by mělo mít **jasnou podporu české obchodní diplomacie**. Příležitosti se nabízejí i **českým vědcům**, jejichž podíl na nejrůznějších vědeckých projektech relevantních pro Arktidu je pro **českou diplomacii a posílení dobré reputace ČR rovněž žádoucí**.

Literatura:

ACT ON GREENLAND SELF-GOVERNMENT. Act No. 473. 12.6. 2009. Ke stažení na http://uk.nanoq.gl/sitecore/content/Websites/uk,-d-nanoq/Emner/Government/~/_media/6CF403B6DD954B77BC2C33E9F02E3947.ashx (4.7. 2010)

Agreement between the United States of America and the Union of the Soviet Socialist Republics on the maritime boundary, *United Nations. Oceans and Law of the Sea* [online] [cit. 2010-10-30]. Dostupný z WWW: <http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/USA-RUS1990MB.PDF>.

ANTRIM, Caitlyn L. 2010. The Next Geographical Pivot: The Russian Arctic in the Twenty-first Century. *Naval War College Review*. Summer 2010, vol. 63, No. 3, s. 15–38. ISSN 0028-1484.

AIROLDI, Adele. 2008. *The European Union and the Arctic. Policies and Actions*. Nordic Council of Ministers. 2008. 122 s. ISBN 978-92-893-1721-4. Ke stažení na http://www.norden.org/da/publikationer/publikationer/2008-729/at_download/publicationfile (2.2. 2010)

ARCHER, Clive. 2010. *An EU Arctic Policy?* UACES Conference Bruges, 6-8 September 2010, Panel on EU-Russian Bilateral Relations. Ke stažení na <http://www.uaces.org/pdf/papers/1001/archer.pdf> (14.9. 2010). 14 s.

ARKTICKÁ RADA. 2009. *Arctic Offshore Oil and Gas Guidelines*. Arktická rada. 29. dubna 2009. 98 s. Ke stažení na <http://arctic-council.org/filearchive/Arctic%20Offshore%20Oil%20and%20Gas%20Guidelines%202009.pdf> (17.8. 2010)

BAKER, Betsy B. 2010. *Filling an Arctic Gap: Legal and Regulatory Possibilities for Canadian-U.S. Cooperation in the Beaufort Sea*. Vermont Law School Legal Studies Research Paper Series. Research Paper No. 10-37. Vermont Law School. March 26, 2010. 65 s. Ke stažení na http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1578449 (16.8. 2010)

BBC. *US-CANADA ARCTIC BORDER DISPUTE KEY TO MARITIME RICHES*. BBC. 2. Srpna 2010. Ke stažení na <http://www.bbc.co.uk/news/world-us-canada-10834006> (16.8. 2010)

BJERREGAARD, P.– YOUNG, Kue (Ed.) 2008. *Health Transitions in Arctic Populations*. Toronto: University of Toronto. ISBN: 9780802094018, p. 479.

BOÉ, Julién, HALL, Alex, QU, Xin. 2009. September sea-ice cover in the Arctic Ocean projected to vanish by 2100. *Nature Geoscience*. 2009, č. 2, s. 341–343. ISSN 1752-0894.

BORGERSON, Scott G. 2008. Arctic Meltdown. *Foreign Affairs*. 2008, roč. 87, č. 2, 63–77. ISSN 0015-7120.

BOGOYAVLENSKIY, Dmitry, SIGGNER, ANDY. 2004. *Arctic Demography*. In AHDR (Arctic Human Development Report) 2004. Akureyri: Stefansson Arctic Institute. 238 s. ISBN 9979-834-45-5 Ke stažení na http://www.svs.is/AHDR/AHDR%20chapters/English%20version/AHDR_chp%202.pdf

BYERS, Michael. 2010. *Arctic Region* in Rüdiger, Wolfrum (ed.). Max Planck Encyclopedia of Public International Law. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2010. 11 s. Ke stažení na http://byers.typepad.com/files/96_arctic_region_revaut_byers_20100302-1.pdf (8.6. 2010)

BYERS, Michael. 2010. *Who Owns the Arctic? Understanding Sovereignty Disputes in the North*. Vancouver/Toronto/Berkeley: Douglas McIntyre. 2010. 192 s. ISSN 9781553654995.

Canada: Notification regarding the submission made by the Russian Federation to the Commission on the Limits of the Continental Shelf, *United Nations. Oceans and Law of the Sea* [online] [cit. 2010-10-30]. Dostupný z WWW: http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/rus01/CLCS_01_2001_LOS_CANtext.pdf.

Commission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS): Outer limits of the continental shelf beyond 200 nautical miles from the baselines: Submissions to the Commission: Submission by the Russian Federation. *United Nations, Oceans and the Law of the Sea, Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea* [online] [cit. 2010-10-30]. Dostupný z WWW: http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/submission_rus.htm.

CANNON, Lawrence. 2009. Notes for an Address by the Honourable Lawrence Cannon, Minister of Foreign Affairs, at the Center for Strategic and International Studies on Canada's Arctic Foreign Policy. Foreign Affairs and International Trade Canada. 6. dubna 2009. Ke stažení na <http://www.international.gc.ca/media/aff/speeches-discours/2009/387040.aspx?lang=en> (17.8. 2010)

CONLEY, Heather. KRAUT, Jamie. 2010. *U.S. Strategic Interests in the Arctic. An Assessment of Current Challenges and New Opportunities for Cooperation*. A Report of the CSIS Europe Program. Centre for Strategic and International Studies. Duben 2010. 33 s. Ke stažení na http://csis.org/files/publication/100426_Conley_USStrategicInterests_Web.pdf (6.10. 2010)

DAWES, Peter R. TUKIAINEN, Tapani. 2008. *Hans Ø, Celebrated Island of Nares Strait between Greenland and Canada: from Dog-sledge to Satellite Mapping*. Geological Survey of Denmark and Greenland Bulletin. No. 15. 2008. 4 s. Ke stažení na http://www.geus.dk/publications/bull/nr15/nr15_p77-80.pdf (29.6. 2010)

DEWAYILLY, et al. 1989. High Levels of PCBs in Breast Milk of Inuit women from Arctic Quebec. *Bulletin of Environmental Contamination and Toxicology* 43:1, p. 641-646.

D'JAKOVA, N. A. 2005. Rossija, SŠA, Norvegija v Arktike: spornyje problemy (k istorii voprosa). *SŠA – Kanada. Ekonomika, politika, kul'tura*. 2005, č. 11, s. 66–79. ISSN 0321-2068.

Denmark: Notification regarding the submission made by the Russian Federation to the Commission on the Limits of the Continental Shelf, *United Nations. Oceans and Law of the Sea* [online] [cit. 2010-10-30]. Dostupný z WWW: http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/rus01/CLCS_01_2001_LOS__DNKtext.pdf.

Dogovor mežu Rossijskoj Federacijej i Korolevstvom Norvegija o razgraničenií morskich prostranstv i sotrudničestve v Barencevom more i Severnom Ledovitom Okeane. *Prezident Rossii. Oficial'nyj sajt* [online] [cit. 2010-10-30]. Dostupný z WWW: http://news.kremlin.ru/ref_notes/707/print.

Egenhofer, Christian. Georgiev, Anton. THE COPENHAGEN ACCORD. A FIRST STAB AT DECIPHERING THE IMPLICATIONS FOR THE EU. CEPS. 25.12. 2009. 6 s. Ke stažení na <http://www.ceps.eu/book/copenhagen-accord-first-stab-deciphering-implications-eu> (20.9. 2010)

EVROPSKÁ KOMISE. 2007. *An Integrated Maritime Policy for the European Union*. COM(2007) 575 final. 10. října 2007. 16 s. Ke stažení na <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0575:FIN:EN:PDF> (11.12.2010)

EVROPSKÁ KOMISE. 2008. *Communication from the European Commission to the European Parliament and the Council. The European Union and the Arctic Region*. 20. listopadu 2008. 13 s. Ke stažení na http://ec.europa.eu/external_relations/arctic_region/docs/com_08_763_en.pdf (25.7. 2010)

EVROPSKÁ RADA. 2008. *Climate Change and International Security. Paper from the High Representative and the Commission to the European Council*. 14.3. 2008. 11 s. Ke stažení na http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/reports/99387.pdf (20.9. 2010)

EVROPSKÝ PARLAMENT. 2008. *Resolution of 9 October 2008 on Arctic Governance*. 2008. 3 s. Ke stažení na <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:009E:0041:0043:EN:PDF> (14.9. 2010)

EVROPSKÝ PARLAMENT. 2010. *EU Policy on Arctic Issues* (debate 10 March 2010). Ke stažení na <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+CRE+20100310+ITEM-011+DOC+XML+V0//EN&language=EN> (11.12. 2010)

EVROPSKÁ KOMISE. 2008. *Communication from the European Commission to the European Parliament and the Council. The European Union and the Arctic Region*. 20. listopadu 2008. 13 s. Ke stažení na http://ec.europa.eu/external_relations/arctic_region/docs/com_08_763_en.pdf (25.7. 2010)

GAUTIER, Donald, L. 2007. *OIL AND Gas Resources of Northeast Greenland*. Geo Ex-Pro. Říjen 2007. 4 s. Ke stažení na http://www.geoexpro.com/sfiles/2/12/9/file/oilgasgreenland56_60.pdf (4.7. 2010).

- GLOBAL POST. 2010. *Canadians Have Their Own Oil Worries*. GlobalPost. 4. června 2010. Ke stažení na <http://www.globalpost.com/dispatch/global-green/100602/canadians-worry-about-oil-spilling-beaufort-sea> (16.8. 2010)
- GOVERNMENT OF CANADA. 2009. *Canada's Northern Strategy. Our North, Our Heritage, Our Future*. Government of Canada. Ottawa. 2009. 41 s. ISBN 978-0-662-05765-9.
- GRAY, David H. 1997. *Canada's Unresolved Maritime Boundaries*. IBRU. IBRU Boundary and Security Bulletin. 1997. 10 s. Ke stažení na http://www.dur.ac.uk/resources/ibru/publications/full/bsb5-3_gray.pdf (16.8. 2010)
- GRIFFITHS, Franklyn. 2009. *Towards a Canadian Arctic Strategy. Foreign Policy for Canada's Tomorrow*. No. 1. Canadian International Council. 2009. 45 s. ISSN 1919-8205. Ke stažení na <http://www.onlinetic.org/publicatio/foreignpol/towardsaca> (16.8. 2010)
- GUÐMUNDSSON, Jón Á. 2010. *Iceland's Arctic Strategy. Security Challenges and Opportunities*. University of Iceland (magisterská práce). Červen 2010. Ke stažení na <http://skemman.is/bitstream/1946/4726/1/JAG-MAThesis.pdf> (5.7. 2010)
- GALLOWAY McLean – K; RAMOS-CASTILLO, A. et. Tal. 2009. *Report of the Indigenous Peoples' Global Summit on Climate Change: 20-24 April 2009, Anchorage, Alaska*. United Nations University – Traditional Knowledge Initiative, Darwin, Australia ISBN: 978-0-9807084-2-4, p. 113.
- GALLOWAY McLean, Kirsty 2010. *Advance Guard: Climate Change Impacts, Adaptation, Mitigation and Indigenous Peoples – A Compendium of Case Studies*. United Nations University – Traditional Knowledge Initiative, Darwin, Australia. ISBN: 978-0-9807084-5-5. Ke stažení na http://www.unutki.org/downloads/File/Publications/UNU_2009_Advance_Reading_Copy_Advance_Guard_Compndium.pdf
- HEINAMAKI, Lena. 2009. *Rethinking the Status of Indigenous Peoples in International Environmental Decision-Making; Pondering the Role of Arctic Indigenous Peoples and the Challenge of Climate Change*. IN Timo Koivurova et al. (eds) *Climate governance in the Arctic*. Springer Science – Business media. 1st Edition., p. 209–261, XX, 452 p., ISBN: 978-1-4020-9541-2
- HINGAROVÁ, Vendula. 2009. *Vitalita sámštiny napříč generacemi*. In Hingarová – M. Kovář (eds.) *Sámové – jazyk, literatura a společnost*. Červený Kostelec: Pavel Mervart. 240 s. ISBN: 978-80 86818-99-3
- HOWARD, Roger. 2009. *The Arctic Gold Rush. The New Race for Tomorrow's Natural Resources*. Continuum. 2009. 259 s. ISBN 9781441181107
- HUEBER, Rob. 2009. *Canadian Arctic Sovereignty and Security in a Transforming Circumpolar World*. Canadian International Council. Foreign Policy for Canada's Tomorrow. No. 4. Červenec 2009. ISSN 1919-8213. Ke stažení na <http://dSPACE.cigilibrary.org/jspui/bitstream/123456789/23862/1/Canadian%20Arctic%20sovereignty.pdf> (30.7. 2010)
- CHARPENTIER, R.R., KLETT, T.R., ATTANASI, E.D. 2008. *Database for assessment unit-scale analogs (exclusive of the United States): U.S. Geological Survey Open-File Report. 2007-1404*. Ke stažení na <http://pubs.usgs.gov/of/2007/1404/> (28.12. 2010).
- ILO 169. 1989. *Convention Rights of Indigenous and Tribal Peoples in independent countries*. Geneva. dostupná na <http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?C169>
- INDIGENOUS PEOPLE'S GLOBAL SUMMIT ON CLIMATE CHANGE. 2009. *Anchorská deklarace*. 2009. 4 s. Ke stažení na <http://www.indigenoussummit.com/servlet/content/declaration.html> (28.12. 2010).
- IPCC Climate Change 2007. *The Physical Science Basis. Contribution of working group I to the fourth assessment report of the IPCC*. Cambridge University Press, Cambridge, UK and N. York, USA, 996 pp.

- ISTOMIN A., PAVLOV K., SELIN, V. 2008. Ekonomika arktické zony Ruska. *Obščestvo i ekonomika*, 2008, č. 7, s. 158–172. ISSN 0207-3676.
- JABOUR, Julia. WEBER, Melissa. 2008. *Is it Time to Cut the Gordian Knot of Polar Sovereignty?* in Review of European Community & International Environmental Law. Vol. 17, No. 1. 14 s. 7. dubna 2008. Ke stažení na <http://www3.interscience.wiley.com/journal/119411558/abstract> (16.6. 2010)
- JAKOBSON, Linda. 2010. *China Prepares for an Ice-free Arctic*. SIPRI Insights on Peace and Security. No. 2010/2. SIPRI, březen 2010. 16 s. Ke stažení na <http://books.sipri.org/files/insight/SIPRIInsight1002.pdf> (22. 6. 2010)
- JANSKÝ, Bohumír. 1992. *Geografie moří a oceánů*. Skriptum na Přírodovědecké fakultě UK. Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum. Praha, 138 s.
- KAZMIN, Jurij. 2010. K voprosu o vnešnej granice kontinental'nogo šel'fa Rossii v Arktike. *Meždunarodnaja žizn'*. 2010, č. 3, s. 12–35. ISSN 0130-9625.
- Klimatičeskaja doktrina Rossijskoj Federacii. *Prezident Rossii. Oficial'nyj sajt* [online] [cit. 2010-10-30]. Dostupný z WWW: <http://kremlin.ru/acts/6365>.
- KONYŠEV, V.; SERGUNIN, A. 2010. Arktika na perekrest'je geopolitičeskich interesov, *Mirovaja ekonomika i meždunarodnyje otnošenija*. 2010, č. 9, s. 43–53. ISSN 0131-2227.
- KOIVUROVA, Timo. 2008a. Alternatives for an Arctic Treaty – Evaluation and a New Proposal in Review of European Community & International Environmental Law. Vol. 17, No. 1. 23 s. 7. dubna 2008. Ke stažení na <http://www3.interscience.wiley.com/journal/119411559/abstract?CRETRY=1&SRETRY=0> (16.6. 2010)
- KOIVUROVA, Timo. 2008b. Limits and possibilities of the Arctic Council in a rapidly changing scene of Arctic governance in *Polar Record. A Journal of Arctic and Antarctic Research*. Vol. 46, No. 237. Duben 2010. 11 s.
- KOIVUROVA, Timo, TERVO, HENNA, STEPIEN, ADAM. 2008. *Background Paper Indigenous Peoples in the Arctic Arctic transform*. Ke stažení na <http://www.arctic-transform.eu/>
- KOZLOV, Andrew, LISITSYN, DMITRY. 2008. Arctic Russia. In *Health Transitions in Arctic*. BJERREGAARD, – YOUNG (Ed.), p.71-103
- KUKLIŠ, R. 2005. Klimatické změny a boj o nerostné suroviny v Arktidě. *Gnosis*. 17.5. 2005. Ke stažení na <http://gnosis9.net/view.php?cisloclanku=2005080011> (28.12. 2010)
- LAWRENCE, Rebecca – Kaisa Raitio. 2006. Forestry Conflicts in Finnish Sápmi: Local, National and Global Links. *Indigenous Affairs* 4/06. bez ISSN.
- LIU, Miaojia; KRONBAK, Jacob. 2010. The Potential Economic Viability of Using the Northern Sea Route (NSR) as an Alternative Route between Asia and Europe. *Journal of Transport Geography*. 2010, roč. 18, s. 434–444. ISSN 0966-6923.
- LOUKACHEVA, Natalia. 2010. Polar Law Textbook. *Severská rada ministrů*. 2010. ISBN 978-92-893-2056-6. 245 s. Ke stažení na <http://www.norden.org/en/publications/publications/2010-538> (22.6. 2010)
- MCGLADE, Jacqueline. 2007. *THE ARCTIC ENVIRONMENT – WHY EUROPE SHOULD CARE*. Arctic Frontiers Conference, Tromsø. 2007. Ke stažení na <http://www.eea.europa.eu/pressroom/speeches/23-01-2007> (14.9. 2010)
- MCGLADE, Jacqueline. 2009. *The European Environment Agency and the Arctic in The Circle*. No. 2. 2009. 2 s. WWF
- MURKOWSKI, Lisa. 2010. *Keynote address at the U.S. Strategic Interests in the High North*. CSIS. 28. Dubna 2010. Ke stažení na <http://csis.org/event/us-strategic-interests-high-north-0> (14.10. 2010)

NDPHS. 2009. *NDPHS Work Plan for 2010*. Ke stažení na http://www.ndphs.org/internalfiles/File/About_NDPHS/Work%20Plans/NDPHS_Work_Plan_for_2010.pdf (15.12.2010)

NORSKÉ MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ. 2009. *New Building Blocks in the North. The Next Steps in the Government's High North Strategy*. Norské ministerstvo zahraničních věcí. 2009. 94 s. Ke stažení na http://www.regjeringen.no/upload/UD/Vedlegg/Nordomr%C3%A5dene/new_building_blocks_in_the_north.pdf (5.7. 2010)

NORSKÉ MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ. *The Norwegian's Governmnt High North Strategy*. Norské ministerstvo zahraničních věcí. 2006. 76 s. Ke stažení na <http://www.regjeringen.no/upload/UD/Vedlegg/strategien.pdf> (5.7. 2010)

NUTTALL, M., 2000a: *The Arctic is Changing*. Stefansson Arctic Institute, Akureyri, 11 pp. Ke stažení na <http://www.thearctic.is/PDF/The%20Arctic%20is%20changing.pdf>.

NUTTALL, M., 2000b: *Indigenous peoples, self-determination, and the Arctic environment. The Arctic: Environment, People, Policy* M. Nuttall and T.V. Callaghan, Eds., Harwood Academic, The Netherlands, 377–409.

NUTTALL, M., F. BERKES – B. FORBES – G. KOFINAS, T. VLASSOVA – G. WENZEL. 2005. Hunting, herding, fishing and gathering: indigenous peoples and renewable resource use in the Arctic. Arctic Climate Impacts Assessment, ACIA, C. Symon, L. Arris and B. Heal, Eds., Cambridge University Press, Cambridge, 649–690.

NUTTALL, Mark- 2008. GCLIMATE CHANGE AND THE WARMING POLITICS OF AUTONOMY IN GREENLAND. INDIGENOUS AFFAIRS. UN IWGIA Vol 1–2, 2008.ISSN 1024-3283. p. 44-52. Ke stažení na http://www.iwgia.org/graphics/Synkron-Library/Documents/publications/Downloadpublications/IndigenousAffairs/IA%201-2_08%20Climate%20Change%20and%20IPs.pdf.

OFFICE OF THE HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS. 2005. *Universal periodic review. 2005. Concluding Observations of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights: Norway*. 23.06.2005. Ke stažení na <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/%28Symbol%29/E.C.12.1.Add.109.En?Opendocument> (20.12. 2010)

Osnovy gosudarstvennoj politiki Rossijskoj Federacii v Arktike na period do 2020 goda i dal'nejšuju perspektivu. *Sovet Bezopasnosti Rossijskoj Federacii* [online] [cit. 2010-10-30]. Dostupný z WWW: <http://www.scrf.gov.ru/documents/98.html>.

PAROMOV, V.V., SHANTYKOVA, L.N. 2010. *Change of ice regime characteristics on the rivers in the upper Yenisei basin*. Ice and Snow, V. 110, No. 2, pp. 51-55.

PAVLENKO, V. I.; GLUCHAREVA, Je. K. 2010. Vlijanije izmenenij okružajuščeje sredy na ekonomičeskoje razvitije regionov rossijskoj Arktiki. *Problemy prognozirovanija*, 2010, č. 2, s. 66–77. ISSN 0868-6351.

PETERSEN, Nikolaj. 2009. *The Arctic as a New Arena in Danish Foreign Policy* in Hvidt, Nana; Mouritzen, Hans. Danish Foreign Policy Yearbook 2009. Danish Institute for International Studies. 2009. ISBN 978-87-7605-330-7. Ke stažení na http://www.diis.dk/graphics/Publications/Books2009/Yearbook2009/Yearbook_2009_web.pdf (27.6. 2010)

PHILLIPS, Leigh. 30.4. 2009. *Arctic Council Rejects EU's Observer Application*. EUObserver. Ke stažení na <http://euobserver.com/885/28043> (26.9. 2010)

POPOV, A.V. 2010. *On the role of the flaw polynyas in the origin of teleconnections in the climatic system Arctic Ocean – Northern Atlantic*. Ice and Snow, V. 109, No. 1, pp. 81-92.

RADA EU. 2009. *Council conclusions on Arctic issues*. 2985th Foreign Affairs Council meeting Brussels, 8 December 2009, at http://www.se2009.eu/polopoly_fs/1.26976!menu/standard/file/111814.pdf

RENOUF, J.K. 1988. *Canada's Unresolved Maritime Boundaries*. . University of New Brunswick. 1988. Ke stažení na <http://gge.unb.ca/Pubs/TR134.pdf> (16.8. 2010)

RIA Novosti [online] [cit. 2010-10-30]. Dostupný z WWW: <http://www.rian.ru>.

ROGIN, Josh. 2010. *Who's in charge of Arctic Policy*. 7. května 2010. Foreign Policy. Ke stažení na http://thecable.foreignpolicy.com/posts/2010/05/07/who_s_in_charge_of_arctic_policy (6.10. 2010)

ROTHWELL, Donald R. 2008. *The Arctic International Law: Time for a New Regime?* ANU College of Law Research Paper No. 08-37. Australian National University. 10. Prosince 2010. 16 s. Ke stažení na http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1314546 (8.6. 2010)

REINERT, Hugo R. – Svein MATHIESEN – Erik REINERT 2010. Climate Change and Pastoral Flexibility: A Norwegian Saami Case 110 In Gorm Winther et al. (Eds.) *The Political Economy of Northern Regional Development* . Vol. I. Copenhagen: Nordic Council of Ministers. ISSN 978-92-893-2016-0, p. 189-205

SAMEDIGGI. 2010. *Historisk signering mellom Sametinget og mineralselskap*. Pressesentrer Sámediggi [cit. 1/9/2010] z <http://www.samediggi.no/Artikkel.aspx?Aid=3871&back=1&Mid1=3416&Mid2=3471&Mid3=&>

Sbirka zákonů Ruské federace č. 240/1996.

SELIN, Henrik – Noel Eckley Selin. 2008. Indigenous People in International Environmental Cooperation: Arctic Management of Hazardous Substances. *RECIEL* 17(1). 72-83. ISSN 0962 8797.

SEVERSKÁ RADA MINISTRŮ. *Arktický program Severské rady ministrů 2009 – 2011*. Severská rada ministrů. Ke stažení na <http://www.norden.org/en/nordic-council-of-ministers/council-of-ministers/council-of-ministers-for-the-environment-mr-m/strategy/the-nordic-council-of-ministers-arctic-co-operation-programme-200920132011> (22.6. 2010)

SEXAUER, Bruce R. (2009). Planning for the Future of Erosion Management in Alaska. Ke stažení na http://www.usace.army.mil/CECW/PlanningCOP/Documents/plan_conf/2008/pres08/3PCOP2008_060_sexauer.pdf

SHAKOVA, N., SEMILETOV, I. 2009. *Methane hydrate feedbacks*. In.: Sommerkorn M., Hassol, S.J. eds. (2009): *Arctic Climate Feedbacks: Global Implications*. WWF Internaional Arctic Programme, Oslo, pp. 81-92.

SKOKAN, Ladislav. 2005. *Rusko: geografický přehled*. 1. vyd. Ústí nad Labem: UJEP, 2005. 215 s. ISBN 80-7044-647-1.

Soglašenije mežu Rossijskoj Federacijej i Korolevstvom Norvegija o razgraničenií morskich prostranstv v rajone Varanger-forda. *Bjulleten' meždunarodnych dogovorov*. 2009, č. 1, 72–74. ISSN 0869-6705.

SPIELMAN, Brian. 2009. An Evaluation of Russia's Impeding Claim for Continental Shelf Expansion: Why Rule 5 Will Shalve Russia's Submission. *Emory International Law Review*. 2009, roč. 23, s. 309–349. ISSN 1052-2850.

SOMMERKORN, M., HASSOL, S.J. (eds.) 2009. *Arctic Climate Feedbacks: Global Implications*. WWF Internaional Arctic Programme, Oslo. 97 s.

STANOVSKÝ, Michal. 2007. *Boj o severní pól či o dno arktických moří?* Severské listy. Ke stažení na <http://www.severskelisty.cz/kaleido/kale0307.htm> (14. 11. 2010)

STUBB, Alexander. 2009. *A New Arctic Era and Finland's Foreign Policy*. Keynotespeech in the 20th Anniversary Seminar of the Arctic Centre. 29. září 2009. 7 s. Ke stažení na http://arcticcentre.ulapland.fi/docs/20_Stubb_Arktinenkeskus29092009.pdf (5.7. 2010)

STUBB, Alexander. 2010. *High Time for the High North*. Speech at the NATO Parliamentary Assembly, 74th Rose-Roth Seminar. 17. června 2010. Ke stažení na <http://www.alexstubb.com/de/index.php?trg=publication&id=68&item=445> nebo <http://formin.finland.fi/Public/Print.aspx?contentid=195010&nodeid=15149&culture=en-US&contentlan=2> (6.7. 2010)

STRUZIK, Ed. 2010. *Is it hard time for a tough Arctic treaty?* Edmonton Journal. 27. Června 2010. Ke stažení na <http://www.edmontonjournal.com/news/Time+tough+Arctic+treaty/3207557/story.html> (11.10. 2010)
Stubb, Alexander. *A NEW ARCTIC ERA AND FINLAND'S FOREIGN POLICY*. Keynote speech in the 20th Anniversary Seminar of the Arctic Centre. 29. září 2009. 7 s. Ke stažení na http://arcticcentre.ulapland.fi/docs/20_Stubb_Arktinenkeskus29092009.pdf (5.7. 2010)

STØRE, Jonas, 2010. *Norwegian Arctic and High North Policy. Opportunities and Challenges*. Projev z Stiftung Wissenschaft und Politik. Berlin. 22. Června 2010. Ke stažení na http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/aktuelt/taler_artikler/utenriksministeren/2010/wissenschaft_arctic.html?id=609500 (4.7. 2010)

THE GAZETTE. 2010. Canada, Denmark Seek End to Boundary Battle. *The Gazette*. 26. března 2010. Ke stažení na <http://www.montrealgazette.com/news/canada/Canada+Denmark+seek+boundary+battle/2732083/story.html> (16.8. 2010)

THE GAZETTE. 2010. Canada Ready to Settle the Beaufort Sea Dispute with U.S.: Cannon. *The Gazette*. 14.5. 2010. Ke stažení na <http://www.montrealgazette.com/news/canada/Canada+ready+settle+Beaufort+dispute+with+Cannon/3029143/story.html#ixzz0wkoCuw5B> (16.8. 2010).

THE GAZETTE. *CANADA NON-COMMITAL OVER U.S. POSITION ON BEAUFORT SEA DISPUTE*. *The Gazette*. 9. Března 2010. Ke stažení na <http://www.montrealgazette.com/technology/Canada+committal+over+position+Beaufort+dispute/2662672/story.html> (16.8. 2010).

THE GAZETTE. *Gulf Oil Spill Offers Lessons for Canada's Arctic: WWF*. *The Gazette*. 29. dubna 2010. Ke stažení na <http://www.montrealgazette.com/news/Gulf+spill+offers+lessons+Canada+Arctic/2967980/story.html> (16.8. 2010)

THE WHITE HOUSE. 2009. *National Security Presidential Directive and Homeland Security Presidential Directive, NSPD-66/HSPD-25*. 9. ledna 2009. Ke stažení na <http://www.fas.org/irp/offdocs/nspd/nspd-66.htm> (14.10. 2010)

TIMTCHENKO, Leonid. 1997. The Russian Arctic Sectoral Concept: Past and Present. *Arctic*, roč. 50, č. 1 (březen 1997): 29–35. ISSN 0004-0843.

TRÁVNÍČKOVÁ, Zuzana, CIBULKOVÁ, Petra, HAVLOVÁ, Radka, KNOTKOVÁ, Vladimíra. 2010. Arktická politika Evropské unie v mezinárodním kontextu. *Současná Evropa* 1/2010. 28 s. Ke stažení na <http://ces.vse.cz/wp-content/travnickova-arktida.pdf> (18.12. 2010)

Úmluva Spojených národů o mořském právu a dohoda o provádění části XI této Úmluvy (revidovaný překlad právního předpisu Evropských společenství). Ke stažení na [http://isap.vlada.cz/Kopie/revize.nsf/ff9e919a6cfc19c9c1256ef600277ad0/c3112a2a18c5bbbf1257276003354de/\\$FILE/21998A0623%2801%29.pdf](http://isap.vlada.cz/Kopie/revize.nsf/ff9e919a6cfc19c9c1256ef600277ad0/c3112a2a18c5bbbf1257276003354de/$FILE/21998A0623%2801%29.pdf) (8.6. 2010)

United States of America. 2002. Notification regarding the submission made by the Russian Federation to the Commission on the Limits of the Continental Shelf. *United Nations. Oceans and Law of the Sea* [online]. [cit. 2010-10-30]. Dostupný z WWW: http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/submissions_files/rus01/CLCS_01_2001_LOS_USAtext.pdf.

USGS World Assessment Team. 2000. U.S. Geological Survey World Petroleum Assessment

US GEOLOGICAL SURVEY. 2008. *Circum-Arctic Resource Appraisal: Estimates of Undiscovered Oil and Gas North of the Arctic Circle*. USGS: 2008. 4 s. Ke stažení na <http://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/fs2008-3049.pdf> (18. 12. 2010)

Van OOSTDAM, JC, DEWAILLY, E. et al. 2004. *Circumpolar maternal blood kontaminant survey, 1994–1997 organochlorine compounds*. *Sci Total Environ* 2004;330:55-70.

VASIL'JEV, V. V.; ISTOMIN, A. V.; SELIN, V. S; ŽUKOV, M. A. 2007. Bor'ba za prirodnyje resursy Arktiki. *EKO. Vserossijskij ekonomičeskij žurnal*. 2007. č. 1, s. 41–56. ISSN 0131-7652.

VORONOV, K. 2010. Arktičeskije gorizonty strategii Rossii: sovremennaja dinamika. *Mirovaja ekonomika i meždunarodnyje otnošenija*. 2010, č. 9, 54–65. ISSN 0131-2227.

Vystuplenije na zasedanii Soveta Bezopasnosti O zaščite nacional'nych interesov Rossii v Arktike. *Prezident Rossii. Oficial'nyj sajt* [cit. 2010-10-30]. Dostupný z WWW: <http://news.kremlin.ru/transcripts/1433/print>.

VOLODIN, D.A. 2006. *Kanada: Problemy suvereniteta v Arktike*. SŠA – Kanada: Ekonomika, politika. 2006.

YOUNG, Oran, R. *The Structure of Arctic Co-operation: Solving Problems/Seizing Opportunities*. Institute of Arctic College. 2000. 22 s. Ke stažení na <http://www.arcticparl.org/reports.aspx?id=2993&p=3> (22.6. 2010)